

AVRUPA'DA ANAYASA MAHKEMELERİNİN SİYASETTEN ARINDIRILMASI OLGUSUNA YÖNELİK PARADİGMA DEĞİŞİMİ

*The Paradigm Shift Towards the Depoliticization of Constitutional
Courts in Europe*

Dr. Öğr. Üyesi Serdar NARİN*

ÖZET

Anayasa mahkemesi yargıçlarının atanmasına ilişkin süreçler, Avrupa'da son yıllarda artan bir biçimde siyasal etkilere arındırılmaya çalışılmaktadır. Bu eğilim, yargısal tarafsızlığı güçlendirme iddiasıyla meşrulaştırılsa da çoğu zaman öngörülen faydaları gerçekleştirmekte yetersiz kalmaktadır. Bu çalışma, atama mekanizmalarının tamamen siyasal bağlamdan soyutlanması yönündeki arayışların yapısal sınırlılıklarına dikkat çekerek alternatif bir kurumsal tasarım önermektedir. Bu öneri, siyasal meşruiyet ve yargısal etkinlik arasında denge kuran, sınırlı ancak işlevsel bir siyasal katılım biçimini merkeze alan bir çerçeve sunmaktadır. Model, demokratik temsil ilkelerini tamamen dışlamadan yargının bağımsızlığını ve anayasa mahkemelerinin kurumsal istikrarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Önerilen sistem, yalnızca siyasal etkileri azaltmaya odaklanmakla kalmayıp aynı zamanda yargısal atamalarda dengeleyici ve güvenlik sağlayıcı mekanizmaların inşasını hedeflemektedir. Bununla birlikte, söz konusu modelin siyasal tarafsızlık ile siyasal meşruiyet arasındaki kırılgan dengeyi ne ölçüde koruyabileceği tartışmaya açıktır. Siyasal aktörlerin sürece katılım pratikleri, toplumsal düzeyde ku-

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı, serdar.narin@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0319-7358

rum sal güven in inşası, yargı organlarından beklentilere yön veren normatif çerçeve ve temsil sisteminin işlevsel kapasitesi gibi değişkenler, ilgili modelin uygulanabilirliğinin yalnızca teorik düzlemde değil, aynı zamanda somut siyasal ve kurumsal bağlamda nasıl anlam kazandığını belirleyen başlıca parametrelerdir. Ayrıca, önerilen yapının bazı yargı çevrelerinde karmaşık ya da eşitsiz güç dağılımı içerdiği yönünde eleştirilere açık olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu çalışma, tüm bu sınırlılıkları kabul etmekle birlikte, önerilen yapının mutlak bağımsızlık arayışlarıyla ya da tam siyasal kontrol modelleriyle kıyaslandığında daha dengeleyici ve gerçekçi bir çözüm sunduğunu ileri sürmektedir. Ancak bu modelin, Avrupa'nın farklı anayasal kültürlerinde evrensel bir reçete olarak değil, bağlam-temelli değerlendirmelerle ele alınması gerektiği özellikle vurgulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa yargısı, anayasa mahkemesi, anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü, anayasa mahkemesinin kuruluşu, anayasa yargısının demokratik meşruiyeti.

ABSTRACT

Recent years have witnessed an increasingly prevalent trend across European jurisdictions toward the depoliticization of appointments of judges at the constitutional court. Although ostensibly aimed at bolstering judicial impartiality, this trend often falls short of delivering their promised outcomes. By drawing attention to the structural limitations of endeavours to entirely depoliticize appointment mechanisms, this article proposes an alternative model of institutional design. In lieu of a fully apolitical model, it advances a calibrated institutional framework that accommodates circumscribed political participation while embedding robust safeguards against partisan capture. The proposed design aspires to strike a delicate equilibrium between democratic legitimacy and judicial independence, without hindering the participatory role of elected institutions. Rather than merely suppressing political influence, the model aspires to channel it through structured, transparent, and counterbalanced mechanisms. Nonetheless, the normative desirability and empirical efficacy of such an architecture are subject to contestation. Concerns may arise regarding its potential ramifications on public confidence, the depth of judicial activism it permits, and the representational fairness embedded within its allocation formula. Moreover, critics might object to the structural complexity of the proposal or to the seemingly disproportionate empowerment of minority political actors. While the framework remains vulnerable to such criticisms, this study maintains that, notwithstanding its imperfections, it presents a more viable and normatively defensible alternative to both hyper-politicized systems and absolutist depoliticization paradigms. Importantly, the model is not conceived as a universally transplantable blueprint; instead, it calls for rigorous contextual calibration, sensitive to the particularities of each jurisdiction's constitutional traditions and political culture.

Keywords: Constitutional jurisdiction, constitutional court, binding nature and supremacy of the constitution, establishment of the constitutional court, democratic legitimacy of constitutional jurisdiction.

GİRİŞ

Modern anayasa yargısının kurumsal mimarisi, yalnızca normatif düzenin koruyuculuğuyla sınırlı kalmayan, aynı zamanda siyasal sistemin dengelenmesinde stratejik bir aktör işlevi gören karmaşık bir yapıyı haizdir. Bu bağlamda, anayasa mahkemelerinin teşekkül biçimleri, yalnızca hukuki saiklerin değil, aynı zamanda siyasal dizaynların da iz düşümüdür. Elinizdeki çalışma, anayasa yargısının oluşum süreçlerinde “apolitik yeterlilik” ile “politik meşruiyet” arasında kurulması zaruri olan ince stratejik dengeyi, kuramsal ve karşılaştırmalı bir perspektiften analiz etmeyi amaçlamaktadır. Zira anayasa mahkemelerinin üyelerinin belirlenmesinde benimsenen yöntemler, yalnızca yargısal bağımsızlığı ve tarafsızlığı değil, aynı zamanda anayasal plüralizmin sürdürülebilirliğini de doğrudan etkilemektedir. Bu inceleme, anayasa mahkemelerinin normatif özerkliği ile siyasal sistem içindeki işlevselliği arasında kurulan gerilim hattını; kuvvetler ayrılığı, demokratik meşruiyet, yargısal aktivizm ve kurumsal denge kavramları ekseninde tartışmaya açmakta ve anayasa yargısının oluşumuna ilişkin tasarım tercihlerinin demokratik anayasal devlet ilkesine etkilerini derinlemesine irdelemektedir.

Anayasa mahkemelerinin demokratik sistemlerde bireysel hakların korunması için en iyi araçlar olduğu yönündeki geleneksel görüş sorgulanmaktadır. Komünizmin çöküşünün ardından Orta ve Doğu Avrupa’da ortaya çıkan en son aktivist anayasa mahkemeleri dikkatlice incelendiğinde, bu mahkemeler otomatik olarak “iyi bir güç” olarak görülmemektedir. Aksine, modern dünyada anayasa yargısı denetiminin geniş kapsamlı karşılaştırmalı ve teorik bir analizine dayalı olarak eleştirel bir incelemeye tabi tutulması ifade edilmektedir. Orta ve Doğu Avrupa bölgelerinde, bu mahkemelerin anayasal hakları koruma konusundaki sicillerinin karışık olduğu ve bu mahkemelerin demokratik katılımın canlılığı ile tartışmalı konularda kamuoyunun söylemi üzerindeki etkilerinin genellikle olumsuz olduğu iddia edilmektedir. Anayasal

demokrasilere ilişkin yargısal sınırlamaların uygulanmasına yönelik genellikle sorgusuz sualsiz bir heyecanı yeniden düşünmenin gerekli olduğu savunulmaktadır. Sonuçta, tüm düşünceler anayasalizm ile demokrasi arasındaki temel dengeyi nasıl kuracağımız sorusunun özüne inmektedir. Orta ve Doğu Avrupa'daki canlı ancak kusurlu demokrasiler, bu soruyu sormak ve geleneksel yanıtları test etmek için ilginç bir zemin sunmaktadır¹.

2024 yılı itibarıyla Avrupa Konseyi'ne üye 46 devletten 31'inde anayasal yargılama yetkisini haiz uzmanlaşmış mahkemeler, demokratik sistemin temel direklerinden biri olarak anayasal normların ihlal edilmesini önleme ve anayasa karşısında seçilmiş organların yetki sınırlarını belirleme işlevini yerine getirmektedir. Bu mahkemeler; yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki yetki dağılımının korunmasını sağlamamakla kalmayıp, seçim süreçlerinin hukuki meşruiyetini denetleyerek demokratik iradenin şekillenmesini güvence altına almaktadır. Bununla birlikte, Avrupa'nın pek çok ülkesinde anayasa mahkemeleri, yasama faaliyetlerine müdahale ederek normatif düzenlemelerin anayasal sınırlarını çizmeye, yasama organlarının yetki aşımını denetlemeye ve kamusal politika süreçlerini anayasal değerler doğrultusunda yeniden yapılandırmaya yönelik yetkiler icra etmektedir. Aynı zaman-

1 Sadurski, W. (2008). *Rights Before Courts: A Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*, Dordrecht: Springer, ss. 13-20. Son yıllarda Avrupa'da anayasa mahkemesi üyelerinin atama sürecinin giderek daha apolitik hale gelmesi, bu uygulamanın anayasa mahkemelerinin işlevselliği üzerinde olumsuz etkiler doğurmasına yol açmıştır. Apolitik bir yaklaşımın benimsenmesi, anayasa mahkemelerinin verimli bir biçimde çalışabilmesi için gerekli olan çeşitliliği ve uzmanlık birikimini engelleyebilir. Bunun yerine, atama süreçlerinin stratejik bir biçimde politikleştirilmesi, daha etkili ve bağımsız bir anayasa yargısı sağlanması için bir çözüm olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda, Avrupa'daki çeşitli uygulamalardan beslenen bir şablon önerisi, atama süreçlerinin daha sağlıklı bir şekilde yapılandırılmasına olanak tanıyabilir. Bu yaklaşım, Avrupa'daki anayasa mahkemesi reformlarının geleceğini şekillendirecek önemli sonuçlar doğurabilir. Sethi, A. (2025). "Politicising Constitutional Court Appointments in Europe", *European Constitutional Law Review*, s. 1.

da, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği'nin, demokratik konsolidasyonu sağlama ve hukukun üstünlüğünü tahkim etme politikalarının merkezinde konumlandığı bu yargı organları, yeni demokratikleşen Avrupa devletlerinde anayasal istikrarın sağlanması açısından temel bir yapı taşı niteliğindedir².

Anayasa mahkemeleri, günümüz dünyasında demokratik

-
- 2 Anayasa mahkemesine sahip olmayan 15 yargı yetkisi alanı şunlardır: Kıbrıs, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, Lihtenştayn, Monako, Hollanda, Norveç, San Marino, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık. Merkezîyetçi sistemlerde anayasal yargılama, uzmanlaşmış anayasa mahkemeleri tarafından yürütülürken, adem-i merkezîyetçi sistemlerde bu görev, yüksek mahkemeler de dâhil olmak üzere, olağan mahkemelere düşmektedir. Bu iki sistem arasında önemli farklılıklar bulunmakta olup, bu durum bir siyasi yapıda anayasal yargılama üzerinde çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Ancak, analitik netlik sağlamak amacıyla, bu analizimizde Avrupa'daki 15 adem-i merkezîyetçi sistemi bilerek kapsam dışında bıraktık. Bu makalede "Avrupa" (ve benzeri terminolojiler) terimi, 46 Avrupa Konseyi üyesi devleti kapsamaktadır; bunlardan 27'si aynı zamanda AB üyesi olup, 11 AB üyesi olmayan devlet ise AB üyeliğine adaydır. Her ne kadar Avrupa coğrafi olarak daha geniş bir ülke listesini içerse de bu çalışmanın odağı, anayasal yargılamaya bağlamında Avrupa Konseyi üyesi devletlerle sınırlıdır. Merkezîyetçi Kelsenci yargısal denetim sistemi iki temel varsayıma dayanır. Bu sistem, anayasa denetimi yetkisini genellikle anayasa mahkemesi olarak adlandırılan tek bir yargı organında toplar ve bu mahkemeyi, geleneksel yargı organlarının yapısının dışında konumlandırır. Bu sistem, Amerika Birleşik Devletleri'nin yayılmış denetim sisteminden bir asırdan fazla bir süre sonra ortaya çıkmış olsa da özellikle Avrupa'da, anayasal koruma ve denetimin yaygın olarak kabul edilen bir biçimine dönüşmüştür. Bugün, anayasa mahkemeleri, medeni hukuk sistemine sahip Batı Avrupa'nın çoğu ülkesinde bulunmaktadır; Hollanda ve İskandinav ülkeleri ise önemli istisnalar. Anayasa mahkemeleri, Estonya hariç, Doğu Avrupa'daki neredeyse tüm yeni demokrasilerde de bulunmaktadır. Hatta, geleneksel olarak yasaların yargısal denetimini kabul etmeye isteksiz olan Fransa, Conseil Constitutionnelini gerçek bir anayasal yargı organına dönüştürmüştür. Bu makalede, Avrupa ülkelerinin neden Amerika Birleşik Devletleri'nin yargısal denetim modelini kabul edemedikleri veya kabul etmeye istekli olmadıkları tartışılmayacaktır. Bunun başlıca nedenleri, Atlas Okyanusu'nun her iki tarafındaki siyasi ve anayasal kültürlerdeki derin farklılıklarda yatmaktadır. Merkezîyetçi yargısal denetim sistemi, Avrupa'nın güçler ayrılığı anlayışına, medeni hukuk yaklaşımına ve yargı içtihatlarının rolüne daha uygun olup, son olarak, geleneksel medeni hukuk mahkemelerinin otoritesine ve yargıçlarının psikolojisine de daha yakındır. Ayrıca, yargısal denetimin, otoriter yönetim dönemlerinin ardından demokratikleşme önlemlerinden biri olarak kabul edildiği birçok Avrupa ülkesinde, mevcut mahkemeler, yapısal bağımsızlık ve entelektüel cesaret konusunda yeterli garantiler sunamıyordu. Bkz. Sethi, A. (2025). ss. 1-2; Bkz. Garlicki, L. (2007). "Constitutional Courts Versus Supreme Courts", *International Journal of Constitutional Law*, C. 5., S. 1., ss. 44-45.

rejimlerin temel ve vazgeçilmez kurumları olarak kabul edilmektedir. Bu mahkemeler, var oldukları her ülkede çoğunlukla demokratik yönetim biçiminin ve liberal toplumların temel taşı oluşturan insan haklarının korunmasını sağlayan nihai teminatlar olarak algılanmaktadır. Ancak yüksek düzeydeki bu fonksiyonlarına rağmen anayasa mahkemeleri sıklıkla eleştirilere ve polemiklere konu olmakta, bu da onların hukuki ve toplumsal meşruiyetine dair önemli soru işaretleri doğurmaktadır. Kelsenci türündeki anayasa mahkemelerinin işlevselliği ve verimliliği üzerine, demokratik sistemlerde hukuki ve siyasi çekişmeler sürmektedir. Bunun temel sebeplerinden biri, bu tür mahkemelerin yapılarının, hem demokrasi ve insan haklarının güçlü bir şekilde korunması hem de yargı bağımsızlığı ile anayasal kısıtlamaların eş zamanlı olarak sağlanması gibi birbirine zıt olan taleplerle uyumlu hâle getirilmesinin güç olmasıdır. Bu makale, mevcut anayasa mahkemesi tasarımına hâkim olan geleneksel anlayışa karşı bir eleştiri getirmekte ve bu üç temel değer Kelsenci kurumların yapısına dair reformlarla dengelenmesine yönelik yenilikçi bir öneri sunmaktadır. Bu öneri, anayasal kısıtlamayı kurumsallaştırmayı ve mahkemelerin iç işleyiş normlarına entegre etmeyi hedeflerken aynı zamanda anayasal yargıçların siyasi etki alanlarından arındırılmasını sağlamak için atama süreçlerine dair bir reform öngörmektedir. Bu iki reformun birleşik etkilerinin, anayasa mahkemelerini daha bağımsız hâle getireceği ve demokratik bir siyasi topluluğun temel değerlerini koruma kapasitesini artıracığı, aynı zamanda demokratik olarak seçilmiş yasama organına karşı anayasal saygıyı da güçlendireceği savunulmaktadır³.

3 Anglo-Amerikan anayasal yapısında, yargısal denetim ve denge mekanizmaları, özgürlüklerin teminatı olarak sıklıkla ele alınmaktadır. Bu denetimlerin ve dengelerin sağlanmasında yargının rolünü iki şekilde tanımlarız: yargı bağımsızlığı ve anayasal denetim. Teorik olarak, yargı bağımsızlığı ve anayasal denetim farklı şekillerde işler. Yürütme, yargıçlar üzerinde kontrol sahibi olmadığında, yargıçlar yürütmenin isteklerine karşı daha az taraflı olurlar. Alexander Hamilton'a göre, "yargının sağlamlığı ve bağımsızlığı için ofiste süreklilikten daha fazla katkıda bulunan hiçbir şey yoktur" (Federalist Papers, no. 78). Yargı bağımsızlığının, hükümetin

I. ANAYASA MAHKEMELERİNİN SİYASAL SÜREÇLER MARİFETİYLE TEŞEKKÜL ETTİRİLMESİNE AKADEMİK BAKIŞ

Bir anayasa mahkemesinin işleyişi, yalnızca kurumsal yapısına değil, aynı zamanda toplumsal, siyasi ve kültürel faktörlere de bağlı olarak şekillenir. Anayasa mahkemelerinin işleyişine etki eden pek çok yapısal öge mevcuttur. Bunlar arasında üyelerin sayısı, görev süreleri, görevde kalma koşulları ve mahkemenin yargı yetkilerinin kapsamı gibi unsurlar yer almaktadır. Fakat en belirleyici faktör, şüphesiz, yargıçların atanma biçimidir. Yargıç atamaları meselesi bağlamında, anayasa mahkemelerinin ilk uygulamalarında yalnızca seçilmiş organlar anayasa mahkemesi üyelerini belirleme yetkisine sahipti. Ancak zamanla anayasa mahkemelerinin rolü büyüdükçe yargıçları tamamen siyasi organlar tarafından atanan

kendisinin bir davacı olduğu durumlarda, örneğin devletin mülk alımları gibi, mülk ve siyasi hakların güvence altına alınması açısından açık bir değeri vardır. Ancak yargı bağımsızlığı, yalnızca özel alandaki davalarda da toplumsal açıdan değerlidir. Yargı bağımsızlığı ve anayasal denetim teorik açıdan farklı işlevlere sahiptir. Yürütme organı, yargıçlar üzerinde bir kontrol mekanizmasına sahip olmadığında, yargıçlar, yürütmenin taleplerine daha az eğilimlidirler. Alexander Hamilton'a göre, "yargının sağlamlık ve bağımsızlık açısından en büyük katkısı sağlayan unsur, görevdeki sürekliliktir" (Federalist Papers, no. 78). Yargı bağımsızlığı, hükümetin taraf olduğu davalarda, örneğin devletin mülk alımı durumlarında, mülk ve siyasi hakların korunması açısından açık bir şekilde önemli bir rol oynar. Ancak yargı bağımsızlığı, yalnızca özel sektördeki anlaşmazlıklarda da toplumsal fayda sağlar; özellikle de bir tarafın politik bağlantıları olduğunda ve yürütme, mahkemeden müttefikine ayrıcalık tanımasını istediğinde, bağımsızlık büyük önem taşır. Genel olarak, yargı bağımsızlığı, ekonomik ve siyasi özgürlükleri destekler; ekonomik özgürlüğü, devletin mülk alma girişimlerine karşı koyarak, siyasi özgürlüğü ise muhalefet baskılarına karşı koyarak savunur. 17. yüzyıl İngiltere'sinde, kralın kontrol ettiği ve hem rakiplerinin mülklerini el koymak hem de siyasi eleştiriye engellemek amacıyla iftira yasaları aracılığıyla kullandığı kraliyet ayrıcalıkları mahkemelerine karşı verilen mücadele, yargı bağımsızlığının temellerinin atılmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Bkz. La Porta, R., López-de-Silanes, F., Pop-Eleches, C. ve Shleifer, A. (2004). "Judicial Checks and Balances", *Journal of Political Economy*, C. 112., S. 2., ss. 445-447; bkz. Castillo-Ortiz, P. (2020). "The Dilemmas of Constitutional Courts and the Case for a New Design of Kelsenian Institutions", *Law and Philosophy*, C. 39., S. 5., ss. 617-618.

anayasa mahkemeleri genellikle, etkili anayasa yorumları yapabilme yeteneğinden yoksun olarak değerlendirilmiştir. Bu durumu açıklamak için üç temel sebep öne sürülebilir. Birinci olarak, politik yöntemle yapılandırılmış anayasa mahkemele-ri, genellikle “tarafsızlık” ilkelerini ihlal ettikleri için bağımsızlıklarını kaybetmiş olarak algılanmaktadır. Günümüzde tarafsızlık, mahkeme önünde bulunan ideolojilere, görüşlere ya da taraflara haksız avantaj tanımamayı ifade eder ve bu, yargı bağımsızlığının ayrılmaz bir parçasıdır⁴.

Anayasa yargısının kurumsal bağımsızlığı yalnızca yürütme ve yasama organlarının doğrudan müdahalelerinin yokluğuyla sınırlı biçimde değerlendirilemez. Zira anayasa mahkemesinin dışsal baskılardan azade olması, mahkemenin içsel tarafsızlığını garanti etmeye yetmemektedir. Özellikle siyasal tercihlerin belirleyici olduğu atama usulleriyle şekillen-elen anayasa mahkemeleri, yargıçların bireysel görüşlerinin ve normatif yaklaşımlarının, onları atayan siyasal aktörlerle örtüşmesi ihtimali nedeniyle, yapısal bir tarafgirlik riski taşır. Atama yetkisinin ağırlıklı olarak yürütme veya yasama çoğunluklarında temerküz ettiği sistemlerde, mahkeme üyeleri genellikle siyasal çoğunluğun değer dünyası ile paralellik gösteren bir yargı anlayışını benimsemektedir. Bu durum, anayasa mahkemelerini siyasal iktidarın doğrudan bir uzantısı hâline getirmese bile, mahkemelerin iktidarın politik vizyonu

4 Eğer uygun bir şekilde yapılandırılırsa, anayasa mahkemesi yargıç atama süreci, çok çeşitli politik grupların rol oynadığı, nispeten bağımsız bir mahkemenin kurulmasına katkı sağlayabilir. Bu da mahkemeye yönelik bir siyasal yatırım duygusu yaratır ve politik aktörlerin mahkemenin kararlarına saygı duymalarını, meşruiyetini sorgulamak yerine, onları kabul etmelerini teşvik eder. Anayasa mahkemesi atama sürecinin tasarımı, üç temel prensibe dayanmalıdır: (1) farklı politik grupların geniş katılımı; (2) yargıçları atama ve görevden alma yetkilerinin paylaşılması; (3) yüksek hukuki bilgiye sahip yargıçların seçilmesini temin etmek amacıyla niteliklerin belirlenmesi; Choudhry, S. ve Bass, K. (2014). *Constitutional Courts after the Arab Spring: Appointment Mechanisms and Relative Judicial Independence*, International Center for Constitutional Transitions at NYU Law, International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), s. 10; Sethi, A. (2025). s. 2.

örtüşen kararlar üretme eğilimini beraberinde getirebilir. Bu itibarla, mahkemenin yapısal teşekkülü ile yargısal tarafsızlığı arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi kurmak mümkündür. Sonuç olarak anayasa mahkemesinin siyasi aktörlerin etkisine açık bir atama mekanizmasıyla oluşturulması, yargısal karar süreçlerinde bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerini zedeleyebilecek sistemik bir risk doğurmaktadır⁵.

Siyasal erk tarafından teşekkül ettirilen anayasa yargısı organları, çoğu zaman demokratik meşruiyetin hem siyasi hem de toplumsal düzeyde inşa edilmesinde zorluk yaşamaktadır. Zira anayasa mahkemelerinin yargısal otoritesinin tanınması, yalnızca hukuki bir yetkinliğin varlığına değil; aynı zamanda bu kurumun karar alma kudretinin siyasi aktörler ve toplum nezdinde meşru addedilmesine de bağlıdır. Siyasal meşruiyet; yürütme, yasama ve siyasi partiler gibi karar alıcı pozisyonadaki aktörlerin anayasa yargısını tanımasını ifade ederken; toplumsal meşruiyet, daha geniş halk kitlelerinin ve siyasetin dışında kalan sivil oluşumların anayasa mahkemesini hukuk devleti ilkesine uygun ve adil bir mekanizma olarak görmesini gerektirir. Devletin yürütme ve mali kaynaklar üzerindeki iktidar araçlarından yoksun olan anayasa mahkemeleri için bu çift yönlü meşruiyet, yargısal denetimin etkinliğini ve kararlarının icrasını güvence altına alan başlıca dayanaklardan biridir. Dolayısıyla, anayasa mahkemesinin seçilmiş siyasi organların tasarruflarını denetleyebilmesi ve bu denetime ilişkin kararlarının bağlayıcılığını sağlayabilmesi, büyük ölçüde onun kamusal ve siyasi alanda sahip olduğu meşruiyet zeminine bağlıdır⁶.

5 Tridimas, G. (2010). "Constitutional Judicial Review and Political Insurance", *European Journal of Law and Economics*, C. 29., ss. 81-84; Sethi, A. (2025). s. 3.

6 Anayasa yargısının kurumsal meşruiyeti, yalnızca normatif yetki devriyle değil, aynı zamanda bu yetkinin toplumsal ve siyasi bağlamda kabul görmesiyle inşa edilebilecek kırılgan bir dengeye yaslanır. Bu çerçevede anayasa mahkemeleri, ne demokratik temsilin doğrudan bir tezahürü olan halk oyu yoluyla seçilmekte, ne de yürütme erki gibi icra yetkisiyle donatılmaktadır. Dolayısıyla, Montesquieu'nun klasik kuvvetler ayrılığı

Anayasa mahkemelerinin siyasal süreçler marifetiyle teşek-
kül ettirilmesi, doğrudan rejime sadık kadroların tayin edil-
mediği hâllerde dahi, kurumsal meşruiyet açısından yapısal
sorunlar doğurmaktadır. Anayasal yargının bu şekilde siyasal
iktidar konfigürasyonlarına bağlı olarak şekillendirilmesi, yü-
rütme çoğunluğunu elinde bulunduran koalisyonlar ile bü-
yük ölçekli siyasi blokların yargı organı üzerindeki belirleyici
etkisini pekiştirmektedir. Bu durum, atama süreçlerine nüfuz
edemeyen yahut mahkemenin çoğunluğunu belirleyemeyen
siyasi aktörlerin anayasa yargısına yönelik eleştirel tutumlar
benimsemelerine neden olmakta, temsil ettikleri toplumsal

teorisinde “ne kılıcı ne de keseyi” elinde tutmayan yargı organları arasında yer alan anayasa mahkemeleri açısından, meşruiyet kaynağı olarak görünür güçten ziyade, görünmez kabul ve rıza ilişkileri belirleyici hâle gelir. Bu bağlamda iki düzeyli bir meşruiyet ayrımı yapılabilir: Siyasal meşruiyet, anayasa mahkemesinin varlık ve fonksiyonlarının yürütme ve yasama organları gibi seçilmiş erkler tarafından içselleştirilmesini ifade ederken; toplumsal meşruiyet, daha geniş bir anlamda, toplumun değişik kesimlerinin, sivil toplum kuruluşlarının ve kamuoyunun anayasa yargısına yönelik güven duygusuyla ilgilidir. Bu ikili meşruiyet, anayasa mahkemesinin demokratik meşruiyeti ikame etme kapasitesi ile doğrudan bağlantılıdır. Çünkü seçilmiş organlarca alınan kararların iptali yahut sınırlandırılması gibi yüksek siyasal etkiler doğuran yargısal işlemler, ancak yargı organının kararlarının adil, tarafsız ve anayasal değerlerle uyumlu olduğu yönünde genel bir kanaat mevcutsa, toplumsal dirence maruz kalmadan uygulanabilir. Kısacası, anayasa mahkemelerinin hukuki kararlarının pratikte bağlayıcılık ve etki üretmesi, bu mahkemelerin pozitivist normlara dayanmasının ötesinde, siyasal toplum içerisinde tanınan, kabul edilen ve rıza gösterilen aktörler olarak konumlanmalarına bağlıdır. Meşruiyetin bu yönü, anayasal devlet düzeninde yargı bağımsızlığının yalnızca hukuksal bir ilke değil, aynı zamanda toplumsal bir inşa süreci olduğunu da gözler önüne serer. Bkz. Stone Sweet, A. (2000). *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*, Oxford University Press, ss. 27-28; Shapiro, M. (1981). *Courts: A Comparative and Political Analysis*, University of Chicago Press, ss. 1-3; Sethi, A. (2025). ss. 3-4; De Visser, M. (2023). *Constitutional Courts Securing Their Legitimacy: An Institutional-Procedural Analysis*, içinde Bogdandy, A. V. ve diğerleri (Eds.), *The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume IV: Constitutional Adjudication: Common Themes and Challenges*, Oxford University Press, s. 223; Vanberg, G. (2015). “Constitutional Courts in Comparative Perspective: A Theoretical Assessment”, *Annual Review of Political Science*, C. 18., S.1., s. 167; Sternberg, S., Brouard S. ve Hönnige C. (2022). “The Legitimacy-Conferring Capacity of Constitutional Courts: Evidence from a Comparative Survey Experiment”, *European Journal of Political Research*, C. 61., S. 4., ss. 973-974.

kesimlerde ise anayasal yargıya dair güven bunalımını derinleştirmektedir. Neticede bu gelişmeler, anayasa mahkemesinin hem normatif hem de sosyolojik meşruiyet temellerini aşındırmaktadır. Bunun yanı sıra, yüksek yargı organlarının ideolojik yakınlık temelinde oluşturulması, siyasal alan içerisinde rekabet üstünlüğü sağlayan bir araç olarak görüldüğünden, anayasa mahkemesi kompozisyonuna ilişkin siyasal çatışmalar kaçınılmaz hâle gelmektedir. Bu bağlamda yargıç atamalarına ilişkin tartışmalar, anayasal denetim işlevinin asli mahiyetinden uzaklaşarak mahkemeyi adeta bir partizan rekabet alanına dönüştürmektedir. Anayasal yargının tarafsızlığına ve bağımsızlığına dair kamu algısı da bu süreçte ciddi biçimde erozyona uğramaktadır. Nihayetinde bu tür politikleşmiş atama süreçleri, mahkemenin kurumsal işleyişini sekteye uğratmakta, karar yeter sayısına ulaşamaması yahut mahkemenin eksik kadro ile faaliyette bulunmak zorunda kalması gibi yapısal tıkanmalara neden olmaktadır⁷.

7 Avrupa anayasal yargı sistemlerinde, özellikle Almanya, İtalya ve post-komünist Orta Avrupa ülkelerinde gözlemlenen kurumsallaşmış siyasal atama pratikleri, anayasa mahkemelerinin demokratik meşruiyetiyle doğrudan ilişkili bir tartışma alanı haline gelmiştir. Anayasa mahkemelerinin kompozisyonuna ilişkin olarak yürütme, yasama ve kimi zaman yargı organları arasında paylaştırılan atama yetkisi, teoride kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir yansıması olarak değerlendirilse de pratikte bu süreçlerin çoğunlukçu siyasal yapılar tarafından tek taraflı biçimde yönlendirilmesi, anayasal yargının tarafsızlığına yönelik ciddi tereddütler doğurmaktadır. Bu bağlamda, atama süreçlerinde dışlanan veya yeterli temsil elde edemeyen siyasi grupların, anayasa mahkemelerine yönelik güvensizlik ve eleştirel yaklaşımları sadece siyasal elitler nezdinde değil, bu grupların sosyolojik tabanlarında da mahkemeye karşı meşruiyet krizini tetiklemektedir. Özellikle Almanya'da Federal Anayasa Mahkemesi'nin iki dairesine yargıç atamalarında sağlanan nispi uzlaş, diğer birçok Avrupa ülkesinde bulunmamakta ve bu eksiklik, mahkemelerin partizanca kontrol edilmeye çalışıldığı yönündeki algıları beslemektedir. Üstelik, anayasa yargısına ideolojik yakınlık temelinde yapılan atamaların, yürütme lehine sonuç doğuran kararlar üretme potansiyeli taşıması, mahkemeyi siyasal bir enstrümana dönüştürme riskini doğurmakta; bu da anayasa mahkemesinin toplumsal meşruiyetini derinden sarsmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadı da bu noktada önem arz etmektedir; zira tarafsızlık ve bağımsızlık ilkeleri, yalnızca fiili etki değil, görünüş bakımından da sağlanması gereken temel güvencelerdendir. Bu nedenle, siyasal atama krizlerinin yol açtığı tıkanmalar ve meşruiyet erozyonu, sadece ulusal düzeyde değil, Avrupa kamu hukuku sistematiği içinde de

Üçüncü olarak, anayasa mahkemelerine yapılan atamaların partizanca sadakat temelinde gerçekleştirilmemesi gerektiği yönündeki normatif beklentiye rağmen, küresel ölçekte anayasal demokrasilerin aşınmakta olduğu çağdaş bağlamda, uygulamada sıklıkla bu beklentinin ihlal edildiği görülmektedir. Demokratik meşruiyet sınırları içinde faaliyet göstermesi gereken anayasa mahkemeleri, siyasi aktörlerin müdahalesine açık hâle geldiğinde, asli işlevi olan norm denetimi yerine, iktidar sahiplerinin hukukilik görüntüsü altında otoriterleşme süreçlerini meşrulaştıran birer araç hâline gelebilmektedir. Bu tür kurumsal dönüşümler, mahkemelerin bağımsızlığını zedeleyen ve “istismara açık yargısal denetim” pratikleriyle sonuçlanan bir yargılama biçimini ortaya çıkarır. Özellikle mahkemelerin “ele geçirilmesi” veya “paketlenmesi (iradesinin şekillendirilmesi)” suretiyle anayasa yargısı işlevi, iktidarın meşruiyetini sorgulamak yerine onu takviye eden bir zemine dönüşmektedir. Bu gelişmelerin yarattığı meşruiyet krizine yanıt olarak Avrupa anayasa yargısında yargısal bağımsızlığı güçlendirmeye ve siyasi etkilerden arındırmaya yönelik yapısal reformlara yönelme eğilimi gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, Venedik Komisyonu gibi uluslararası norm üretici mekanizmaların öncülüğünde, anayasa mahkemelerinin siyasal müdahaleye kapalı biçimde yapılandırılması gerektiği yönünde kurumsal bir mutabakat oluşmuştur. Avrupa Birliği üyelik sürecinde de yargının siyasetten bağımsız olması, üyelik için ön koşul olarak kabul edilmiştir. Başlangıçta bu amaç, sınırlı sayıda anayasa yargıcının, siyasi yapıdan özerk yargı organları veya yargıç ağırlıklı kurullar tarafından atanması yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak günümüzde bu anlayış, daha radikal bir biçimde yeniden şekillenmiş ve anayasa mahkemelerinde görev yapacak tüm üyelerin seçiminde, yal-

giderek daha fazla sorgulanan bir yapısal sorunsal halini almıştır; Sethi, A. (2025), s. 4; Habermas, J. (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, Cambridge: MIT Press, s. 148 vd.; Shapiro, M. (1981). *Courts: A Comparative and Political Analysis*, Chicago: University of Chicago Press, s. 63; Stone Sweet, A. (2000). s. 195.

nızca siyasi etkilerden bağımsız kurumların belirleyici olması gerektiği yönünde normatif bir çerçeve benimsenmiştir. Nitekim bugün Avrupa'daki anayasa yargısı sistemlerinin çoğunluğunda, bu tür kurumsal siyaset dışılaştırma düzenlemeleri yürürlüğe girmiştir⁸.

Akademik çevrelerde, Avrupa'da siyasetten arındırılma eğilimlerinin genel bir dönüşüm gösterdiği ve bu olgunun anayasa mahkemeleri dışında pek çok farklı alanda da gözlemlendiği uzun zamandır tartışılmaktadır. Ayrıca, alt yargı organlarının siyasetten arındırılması yönünde de çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Ancak anayasa mahkemelerinin siyasetten arındırılması konusu genellikle ihmal edilmiştir. Bugün ise anayasa mahkemelerinin karar verme süreçlerine dair kapsamlı bir ampirik, karşılaştırmalı ve teorik literatür birikimi bulunmaktadır. Bu da anayasa mahkemelerinin siyasetten arındırılması yönündeki artan eğilimi sorgulanabi-

8 Anayasa mahkemelerine yapılan atamaların partizanca sadakat temelinde gerçekleştirilmemesi gerektiği yönündeki normatif beklentinin, otoriterleşme süreçleriyle nasıl zedelendiği üzerine bkz. Landau, D. (2013). "Abusive Constitutionalism", *UC Davis Law Review*, C. 47., S. 1., ss. 213-217. Yazar, mahkemelerin iktidar lehine araçsallaştırılmasını "istismara açık yargısal denetim" olarak tanımlar. Mahkemelerin "ele geçirilmesi" veya "paketlenmesi" kavramlarıyla ifade edilen süreçlerin anayasa yargısını nasıl etkisizleştirdiğine ilişkin analiz için bkz. Sadurski, W. (2019). *Poland's Constitutional Breakdown*. Oxford University Press, ss. 134-138. Sadurski, bu tür kurumsal dönüşümlerin yargının bağımsızlığını sistemli biçimde zedelediğini vurgular; Sethi, A. (2025). s. 5; Avrupa anayasa yargısında yargısal bağımsızlığı güçlendirmeye yönelik reform arayışları ve Venedik Komisyonu'nun bu süreçteki rolü hakkında bkz. Venice Commission. (2010). *Report on the Independence of the Judicial System: Part I: The Independence of Judges* (CDL-AD (2010)004), ss. 8-12. Raporda, anayasa mahkemelerinin yapısının siyasi müdahaleye kapalı olması gerektiği vurgulanır. Avrupa Birliği üyelik sürecinde yargının siyasetten bağımsız olması gerektiği yönündeki normatif çerçeveye ilişkin değerlendirme için bkz. European Commission (2020). *Rule of Law Report: The rule of law situation in the European Union*, ss. 3-4. Rapor, özellikle aday ülkelerde yargı atamalarında siyasi etkiden arınmış mekanizmaların kurulmasını üyelik ön koşulu olarak belirler; Castillo-Ortiz, P. (2019). "The Illiberal Abuse of Constitutional Courts in Europe" *European Constitutional Law Review*, C. 15., S. 1., s. 48; Landau, D. ve Dixon, R. (2020). "Abusive Judicial Review: Courts Against Democracy" *University of California Davis Law Review*, C. 53., S. 4., s. 1318.

lir kılınmaktadır. Makalemiz, Avrupa'daki anayasa mahkemesi atamalarının siyasetten arındırılması eğilimlerini eleştirel bir biçimde incelemekte ve Avrupa'da bu tür bir siyasetten arındırılmanın beklentileri karşılamadığını iddia etmektedir. Ayrıca, siyasetten arındırılmış atama süreçlerine dayalı reform modellerinin kendi içerdiği eksiklikleri aşma konusunda hâlâ yetersiz kalacağını savunmaktayız. Buna karşın makalemiz, anayasa mahkemesi atamalarının stratejik bir şekilde siyasallaştırılmasını (ya da seçilmiş organların anayasa mahkemesi atamalarındaki rollerini sürdürmelerini) desteklemektedir. Sonuç olarak kanaatimizce, seçilmiş organların rollerini ortadan kaldırmadan veya daraltmadan anayasa mahkemelerinin inşasında nispeten optimal bir şablon oluşturulması önerilebilir. Burada, optimal bir anayasa mahkemesinin, tarafsızlık bakımından dengeye sahip, yeterli bir sosyal ve siyasi meşruiyete sahip ve ele geçirilmesi ya da iradesinin şekillendirilmesi gibi olumsuzluklara karşı dirençli olduğu varsayılmaktadır. Yukarıda belirtilen unsurlar, anayasa mahkemesinin anayasal kararlar alabilmesi için kritik öneme sahiptir. Bir optimal anayasa mahkemesinin, yalnızca bu üç temel özelliğe sahip olmasının yeterli olmadığı, bunun yanı sıra ihtiyatlılık, uygun yargı yetkileri, kapsamlı onarıcı yetkiler ve şeffaflık gibi ek nitelikleri de taşıması gerektiği ileri sürülebilir. Ancak bu makale, minimal bir tanım benimsemekte ve bu üç temel özelliğin eksik olduğu bir anayasa mahkemesinin, gerekli olan diğer özellikleri de taşımadığını savunmaktadır. Bu durumda, söz konusu ek özellikler ya gereksiz hâle gelecek ya da bu ek özelliklerin elde edilmesi imkânsız olacaktır⁹.

9 Sethi, A. (2025). ss. 5-6. Anayasa yargısının normatif mahiyetteki bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin teorik beklenti, demokratik meşruiyete sahip siyasal erklerin, anayasa mahkemelerine doğrudan kişisel sadakat ilişkisiyle bağlı bireyleri değil, yalnızca belirli ölçüde ideolojik yakınlık taşıyan ancak kurumsal özerkliğe riayet edecek yargıçları ataması yönünde şekillenmiş olsa da, bu beklenti, anayasal demokrasilerin normatif ve kurumsal parametrelerinde gözlemlenen küresel gerileme eğilimi karşısında, büyük ölçüde formel bir temenniden ibaret kalmaktadır. Anayasa mahkemelerinin kompozisyonunun siyasal iktidar tarafından tayin edilmesi, bu yargı organlarının denetleyici ve frenleyici işlevini sekteye uğratarak,

Bir anayasa mahkemesinin mükemmel düzeyde işleyiş göstermesi, teorik açıdan ulaşılabilir bir hedef değildir. Bu sebeple, burada kullanılan “görelî optimal” terimi, tam anlamıyla kusursuz bir mahkeme modelinin mümkün olamayacağını vurgulamaktadır. Hiçbir atama mekanizması; tarafsızlık, meşruiyet ve siyasi kontrolün etkilerinden bağımsızlık gibi üç temel özelliği aynı anda kusursuz şekilde optimize edemez. Dolayısıyla bu çalışmada optimal kavramı, tamamen mükemmel bir kurumdaki ziyade, kabul edilebilir bir denge sağlayarak anayasa mahkemesinin tarafsızlık, meşruiyet ve siyasi etkilerden korunma gibi ana fonksiyonları etkin bir biçimde yerine getirmesini amaçlayan bir yapıyı ifade etmektedir. Anayasa mahkemesi üyelerinin yasama organındaki siyasi partiler ve/veya gruplar tarafından atanacağı bir şablon önermekteyiz. Bu atamalar, her siyasi aktörün aldığı oy oranına orantılı olarak gerçekleştirilmekte olup, her parti ve grup sadece anayasa mahkemesinin toplam yargıç sayısının yarısına kadar aday gösterebilecektir. Ancak bu atamaların geçerliliği, siyasi partiler ve gruplar arasındaki kapalı oturumlarda gerçekleştirilen onaylama süreçlerine tabidir. Bu süreçler, konsensüs temelli oylama yöntemleriyle yürütülür ve gizli oyla belirlenir. Bu temel kuralların ötesinde makalemiz, şablonun farklı anayasal sistemler ve şartlar için nasıl özelleştirilebileceği konusunda ek öneriler sunmakta olup mevcut sistemle-

mahkemelerin araçsallaştırılmasına ve asli fonksiyonlarına ilişkin normatif yükümlülüklerden sapmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda, anayasa mahkemeleri, kurumsal olarak ya doğrudan siyasal sadakat temelli kadro tahkimatı ile ‘paketlenmekte’ ya da kurumsal bütünlükleri, iktidarın stratejik müdahaleleriyle ‘ele geçirilmekte’ (institutional capture) ve nihayetinde anayasal denetimin asli amacı olan normatif sınırlamanın aksine, iktidarın anayasa dışı veya anayasal sınırları zorlayan eylemlerine meşruiyet kisvesi kazandıran bir onay mekanizmasına evrilmektedir. Bu türden bir mahkeme mimarisi, anayasa yargısının ‘istisnai denetim’ yetkisini, ‘istismar edici yargısal denetim’ (abusive constitutional adjudication) formunda yeniden kurgulamakta; böylece mahkemeler, anayasa dışılığın kurumsal meşrulaştırıcısı konumuna indirgenmekte ve yürütmenin hukuk-dışı pratiğine biçimsel bir normatif zemin sağlamak suretiyle, anayasa normunun koruyucusu değil, onu araçsallaştıran bir aygıt dönüşmektedir. Bu çarpıcı görüşler için bkz. Castillo-Ortiz, P. (2019). s. 48; Landau, D. ve Dixon, R. (2020). s. 1318.

re göre daha sık uygulanabilir olduğunu savunmaktadır. Bu şablon, mükemmel olmamakla birlikte, anayasa mahkemesi kurulumunda daha etkin ve sürdürülebilir bir çözüm sunduğu için optimaliteyi teşvik edebilecek potansiyel taşımaktadır. Sonuç olarak makalemiz, Avrupa'daki anayasa mahkemesi reformlarına dair yeni ve ilham verici bakış açıları geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, siyasi atamalarla yargıçlarını belirleyen sistemlere sahip olan diğer yargı bölgeleri için de bu önerilerin geçerliliği söz konusudur¹⁰.

- 10 Yargısal atamaların, anayasa mahkemelerinin kurumsal mükemmeliyetini temin etme noktasında önemli bir rol oynayabileceği doğru olmakla birlikte, yalnızca bu mekanizma aracılığıyla optimal bir anayasa yargısının tesisinin garanti edilemeyeceği aşikardır. Anayasa yargısının etkinliği, salt atama süreçlerinden bağımsız olarak, geniş bir tasarım çerçevesi ile sosyo-politik ve kültürel dinamiklerin kesişiminde şekillenen çok boyutlu faktörlere dayanmaktadır. Bu bağlamda, örneğin L. B. Tiede'nin "Hâkim Seçimi" başlıklı çalışmasında, yargıç seçim sürecinin temel önemi vurgulanmakta olup, L. Epstein ve diğerlerinin derlediği *The Oxford Handbook of Comparative Judicial Behaviour* adlı eserinde yer alan ilgili analizler, söz konusu seçimin anayasa mahkemelerinin yapısal ve fonksiyonel bütünlüğü üzerindeki etkilerini gözler önüne sermektedir; Bununla birlikte, anayasa mahkemelerinin kurumsal tasarımı ve buna bağlı olarak atama süreçleri, genellikle sistemin içsel sınırlarıyla yüzleşmektedir. Örneğin, Macaristan örneğinde olduğu gibi, egemen bir siyasi partinin hükümetteki mutlak dominasyonu, anayasa mahkemesinin bağımsızlığını ve etkinliğini aşındırmakta, bunun neticesinde ise mahkemenin etkinliği, her ne kadar tasarımı ne kadar sofistike olursa olsun, ciddi şekilde kısıtlanmaktadır. Bu gibi senaryolarda anayasa mahkemesi, potansiyel olarak gerçekleşebilecek saldırılara veya kurumsal tasfiyelere karşı savunma mekanizmalarını devreye sokmakta ve bununla birlikte, erteleme stratejileri veya pasif defansif yaklaşımlar aracılığıyla varlığını sürdürme yoluna gitmektedir. Buna ek olarak bahsedilen yargı bölgeleri; Andorra, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, Karadağ, Kuzey Makedonya, Polonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'yı kapsamaktadır. Mevcut durumda, Polonya'daki anayasa mahkemesinin yeniden yapılandırılması yönündeki önerilerin, gündemin önemli bir parçası haline geldiği gözlemlenmektedir. Bu reform teklifleri, yalnızca anayasa mahkemesinin yapısal olarak yeniden şekillendirilmesini değil, aynı zamanda kurumsal işleyişin ve ideolojik bağımsızlığın yeniden tesis edilmesini amaçlamaktadır; Tiede, L. B. (2024). "Selecting Judges" içinde Epstein, L., Grendstad, G., Šadl, U. ve Weinshall, K. (Eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Judicial Behaviour*, Oxford University Press, s. 347; Issacharoff, S. ve Dixon, R. (2016). "Living to Fight Another Day: Judicial Deferral in Defense of Democracy", *Wisconsin Law Review*, S. 4., ss. 683-700; Sethi, A. (2025). s. 7.

İlerleyen adımlara geçmeden önce, bir açıklama yapılması zaruridir. Temel şablonlar, anayasa mahkemelerinin yapısının tasarımında yol gösterici bir başlangıç noktası olarak işlevsel olabilir. Bu durum, özellikle Avrupa'daki süper ulusal kuruluşların söz konusu şablonları kabul etmelerinin sebeplerindendir. Bununla birlikte makalemizin özü, önerdiği temel şablonun her Avrupa yargı bölgesinde uygulanması gerektiğini ya da her koşulda benimsenmesi gerektiğini iddia etmemektedir. Herhangi bir şablonun bire bir aktarılması hususunda dikkatli olunması gerektiği açıktır. Zira her yargı bölgesinin kendine özgü siyasi ve hukuki koşulları, bu şablonun uygulanabilirliğini ve olası sonuçlarını etkileyecek, hatta mevcut önerilen kurallarda sapmalara ya da bunların tamamen terk edilmesine yol açabilecek faktörler yaratacaktır. Bu tür durumlar, örneğin yasamanın ciddi şekilde temsiliyet eksiklikleri gösterdiği veya işlevsel olarak bozulduğu ya da mevcut anayasa mahkemesinin verimli şekilde işlediği ve dolayısıyla yeniden tasarımın gereksiz sosyal ve siyasi bedeller oluşturacağı senaryoları içerebilir. Öte yandan, bu şablonun farklı Avrupa yargı bölgelerine uygulanması esnasında, makalenin nihai maddi kısmında ele alınan ve ele alınmayan bir dizi önemli faktörün her önerinin tasarımında göz önünde bulundurulması gerekecektir. Benzer şekilde, Avrupa dışındaki bölgelere bu şablonun adapte edilmesi konusunda da dikkatli olunmalıdır. Şablon, öncelikle Avrupa bağlamında geliştirilmiştir; zira burada süper ulusal baskılar, özellikle Avrupa Konseyine üye devletlerin büyük bir kısmının kalıcı Avrupa Birliği üyeliği isteği, anayasa mahkemelerinin siyasetten bağımsız olmasına yönelik eğilimleri önemli ölçüde etkileyen bir faktördür. Süper ulusal kurumlar, doğrudan yargı bölgelerini reform yapmaya zorlamasa da birçok Avrupa ülkesi, "Euro-merkezci" standartlarla uyum sağlamak amacıyla kendi iradeleriyle reformlar gerçekleştirmektedir. Bu ülkelerin demokrasi düzeyleri, istikrarlı demokrasilerden hibrit rejimlere kadar çeşitlenmiş olmakla birlikte, çoğu Avrupa yargı bölgesinde daha güçlü, daha istikrarlı ve daha temsilci yasa-

ma organlarına sahip olma eğilimindedir. Ayrıca süper ulusal kurumlar ve yargı organları, özellikle insan hakları alanında denetim sağlayan bir rol üstlenmektedir. Diğer bölgelerden farklı olarak burada süper ulusal denetimlerin bulunmaması, parlamenter demokrasinin genel norm olmaması veya yasa- ma organlarının temsiliyet eksiklikleri gibi hususlar, Avrupa'daki mevcut durumu önemli ölçüde değiştiren faktörler- dir. Bu tür toplumlarda, farklı tartışma odakları belirlenmesi gerektiği ve bu konuya dair değerlendirmelerin bu makalenin sınırları dışında kaldığı söylenebilir¹¹.

- 11 Anayasa mahkemelerinin kurumsal gücüne ve yargısal özerkliğine dair tartışmalar, literatürde birbirinden farklı teorik zeminlere yaslanan iki ana yaklaşım ekseninde şekillenmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki, anayasal yargının kurumsal mimarisini değerlendirmekle yetinmeyip, onun siyasal sistem içindeki işlevselliğini, stratejik manevra kapasitesini ve meşruiyet üretme potansiyelini esas alan bir çerçeve sunar. Bu bağlamda anayasa mahkemelerinin etkisi, yalnızca normatif düzenlemelere değil, aynı zamanda siyasal aktörlerle kurdukları etkileşimsel ilişkilere, kamuoyu desteğini mobilize edebilme kabiliyetlerine ve sistemsel kriz anlarında oynayabildikleri dengeleyici role bağlı olarak kavramsallaştırılmaktadır Brinks, D. M. ve Blass, A. (2017). "Rethinking Judicial Empowerment: The New Foundations of Constitutional Justice", *International Journal of Constitutional Law*, C. 15., S. 2., ss. 296-298. Buna karşılık ikinci yaklaşım, özellikle otoriter siyasal rejimlerin dönüşüm süreçlerinde, anayasa mahkemelerinin kuruluş safhalarında tercih edilen atama yöntemlerinin yargı bağımsızlığı üzerinde belirleyici olduğu savını ileri sürmekte; yargıç seçimi mekanizmalarının kompozisyonu, denge-denetim ilişkileri üzerindeki kurucu etkisi bağlamında analiz edilmektedir. Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan anayasa yargısı deneyimlerini inceleyen bu perspektif, yargı bağımsızlığını kurumsal tasarımın niteliğine ve siyasal müdahalelere karşı kurumsal direnç kapasitesine indirgemektedir. Choudhry, S. ve Bass, K. G. (2014). ss. 10-15. Her iki yaklaşım da anayasa mahkemelerinin demokratik sistemdeki denetim ve meşruiyet üretme işlevlerine odaklansa da biri anayasal yargıyı siyasal sistemin içsel ve dinamik bir aktörü olarak değerlendirirken; diğeri, daha normatif ve kurumsal bir zemin üzerinden, yargının özerkliğini yapısal güvencelere bağlamaktadır. İlki, anayasa mahkemesinin meşruiyetini yalnızca hukuki normlara değil, siyasal bağlamda oynadığı fayda üretici role atfederken; ikincisi bu meşruiyeti, kurumsal şeffaflık, çoğulculuk ve atama mekanizmalarının demokratik niteliğiyle ilişkilendirmektedir. Brinks, D. M. ve Blass, A. (2017). ss. 304-308; Choudhry, S. ve Bass, K. G. (2014). ss. 36-55. Bu iki yaklaşım, görünürde birbirinden ayrıışan metodolojik bakışlara sahip olsalar da anayasa yargısının siyasal sistemdeki konumlanışına dair tamamlayıcı perspektifler sunmaktadır: Biri işlevselci ve eleştirel bir kuram üzerinden yargısal güçlenmeyi dinamik bir süreç olarak değerlendirirken,

Ancak makalemiz, önerilerinin anayasa mahkemelerinin toplumsal yapıdaki rolünden bağımsız olarak geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Anayasa mahkemeleri, anayasal kararlar alırken farklı anayasal düzenlerde çeşitli işlevler üstlenmektedir. Bazı mahkemeler, yalnızca yasaların soyut denetimi ile ilgilenirken, diğerleri bireysel başvurularla somut denetim yapmaktadır¹². Avrupa’daki anayasa mahkemelerinin yetki alanları da büyük ölçüde farklılık göstermektedir¹³. Bu farklılık, anayasa mahkemelerinin bir anayasal düzende oynadıkları spesifik rolün gerektirdiği şekilde siyasallaşma düzeyinin değişebileceğini ima edebilir¹⁴. Bununla birlikte tüm anayasa mahkemeleri, bu makalede sunulan siyasallaşma modelinden fayda sağlayabilir. Çünkü yukarıda vurgulanan üç temel özellik –tarafsızlık, meşruiyet ve siyasetten bağımsızlık – her anayasa mahkemesinin işleyişi için zaruri şartlardır¹⁵. Bu özellik-

diğeri daha çok pozitif hukuk bağlamında kurumsal reform olanaklarını sorgulayan ampirik bir çerçeveye yaslanmaktadır. Brinks, D. M. ve Blass, A. (2017). ss. 304-308; Choudhry, S. ve Bass, K. G. (2014). ss. 36-55; Sethi, A. (2025). s. 8.

- 12 Bu denetim ayrımı için bkz. Cappelletti, M. ve Garrett, R. (1971). *Judicial Review in the Contemporary World*, Indianapolis: Bobbs-Merrill, ss. 21-35, Aktaran Sethi, A. (2025). ss. 8-9.
- 13 Avrupa anayasa yargısındaki kurumsal çeşitlilik için bkz. Kommers, D. P. ve Miller, R. A. (2012). *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany (3rd ed.)*, Durham: Duke University Press; Sethi, A. (2025). ss. 8-9.
- 14 Bkz. Stone Sweet, A. (2000). ss. 1-30; Sethi, A. (2025). ss. 8-9.
- 15 Makale konumuzla en yakından ilintili eser Bickel’in eseridir., Amerikan anayasa hukukunun dinamiklerini ve yargı organlarının demokratik süreçlere olan etkisini derinlemesine irdeleyen, alanında kritik bir başvuru kaynağıdır. Alexander M. Bickel, bu çalışmasında, Amerikan Yüksek Mahkemesinin anayasal yorumlama süreçlerinin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda siyasal bir boyut taşıdığını vurgular. Kitap, mahkemenin demokratik ilkelere ne ölçüde hizmet ettiği, yargının “çoğunluğa karşı zorluk” (counter-majoritarian difficulty) yaratma potansiyeli ve bu durumun anayasal yapıya olan etkileri üzerine kapsamlı bir eleştiri sunar. Bickel, Yüksek Mahkemenin “en az tehlikeli dal” olarak tanımlanmasını tartışarak, bu kurumun doğasında bulunan counter-majoritarian difficulty (çoğunluğa karşı zorluk) kavramını ortaya koyar. Bu kavram, yargı organlarının, halk tarafından seçilen yasama ve yürütme organları ile çatışarak, çoğunluğun iradesine aykırı kararlar almasının demokratik ilkelerle çelişkili bir durum oluşturduğunu ifade eder. Bickel, Mahkeme’nin

yalnızca hukuki bir yorum yapmadığını, aynı zamanda politik bir karar da verdiğini, bu kararların ise toplumun geniş kesimlerini etkileme gücüne sahip olduğunu belirtir. Bickel, yargı denetimi ile demokratik hükümetin işleyişi arasındaki bu gerilimi, özellikle Mahkemenin anayasa ile ilgili kararlar alırken ve yasaların uygulanmasında güç sahibi olurken nasıl dengelenmesi gerektiğine dair bir dizi soruyu gündeme getirir. Yüksek Mahkemenin demokratik sürece müdahalesi hem anayasal hukuk hem de siyasi teori açısından önemli bir tartışma alanıdır. Mahkemenin, yasaların yorumlanmasında ve devletin işleyişinde kritik bir denetim mekanizması olarak fonksiyon gördüğü, fakat bu denetimin çoğunluğun iradesine karşı nasıl bir rol oynayabileceği üzerine yoğunlaşılır. Bickel, yargı organlarının demokratik siyasetten bağımsız bir biçimde anayasa yorumlamasını ele alarak, anayasal denetim işlevinin yalnızca hukuki bir zorunluluk değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal bir sorumluluk taşıdığına işaret eder. Bu bağlamda, Mahkemenin aldığı kararların, sadece hukukun üstünlüğünü sağlamakla kalmayıp, toplumsal normlar ve demokratik değerlerle ne ölçüde uyumlu olması gerektiği tartışılır. Bu durum, yargı denetiminin siyasi bir işlev de üstlendiğini ve bazen siyasi kararlarla iç içe geçtiğini gösterir. Kitap, yalnızca anayasa hukukunun teknik detaylarıyla sınırlı kalmaz, aynı zamanda demokratik temsil ile yargı organının denetleyici rolü arasındaki gerilimlere dair derinlemesine bir inceleme sunar. Yüksek Mahkemenin, halkın seçtiği temsilcilerin kararlarına karşı koyması, halk iradesinin dışına çıkmak anlamına gelebilir ve bu, demokrasinin temel ilkeleriyle çelişebilir. Bickel, bu çatışmanın nasıl yönetileceği konusunda bir çözüm önerisi sunmaktan ziyade, bu gerilimin demokratik teori ve anayasa hukuku arasındaki önemli bir sorunsal olduğunu vurgular. Bickel, yargının, anayasal doktrin ve hukukun üstünlüğünü savunurken, aynı zamanda demokratik sürecin işleyişine zarar vermemesi gerektiğini savunur. Ancak Mahkemenin politika yapıcı olma potansiyelinin farkında olarak, bu denetim işlevinin doğru bir şekilde nasıl gerçekleştirileceğini sorgular. Kitap, yargının sadece hukuki bir yorum yapmadığını, aynı zamanda toplumsal ve siyasal anlamda büyük bir etkiye sahip olduğunu kabul eder. Bickel'in eseri, anayasa hukukuna ve Amerikan yargı sistemine ilgi duyan araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağıdır. Ayrıca demokratik sistemler içerisinde yargı organlarının rolünü anlamak isteyen herkes için kapsamlı bir eleştiri ve analiz sunmaktadır. Bkz. Bickel, A. M. (1986). *The Least Dangerous Branch: The Supreme Court at the Bar of Politics*, Yale University Press; Hirschl, çok iddialı görüşünde; anayasa yargısının güçlendirilmesinin ve hakların anayasal güvence altına alınmasının, demokratikleşme ve toplumsal ilerleme açısından ziyade, mevcut egemen sınıfların kendi çıkarlarını koruma stratejileri olarak şekillendiğini savunur. Çalışmasında, Kanada, İsrail, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'daki anayasa devrimlerini karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele alır ve bu süreçlerin genellikle elitlerin "hegemonik koruma" çabaları doğrultusunda gerçekleştiğini gösterir. Hirschl'ın görüşlerine göre, anayasa mahkemesi yargıçları, güçlü bir bağımsızlık ve geniş karar alma yetkileri ile bazen demokratik süreçlerin dışına çıkabilen, elitlerin çıkarlarını savunabilen politik aktörler haline gelirler. Bu durum, onların yalnızca hukuki birer karar verici olmanın ötesine geçerek toplumsal ve siyasal ilişkilerde

ler yoksa anayasa mahkemesi, anayasal kararlar alma görevini düzgün bir şekilde yerine getiremeyecektir. Makalemizde geri kalan kısımlar dört ana içerik zeminine ayrılmıştır. İlki, yargı organlarının atama sürecine dâhil edilmesiyle başlayan ilk depolitikleşme aşamasının, ideal seviyeye ulaşmadığını ve neden yetersiz kaldığını tartışmaktadır. İkincisi, daha ileri düzeyde depolitikleşme içeren atama süreçlerinin karşılaştığı zorluklara ışık tutmaktadır¹⁶. Üçüncüsü, yargıçların atanması için önerilen temel şablonu ortaya koymaktadır. Son olarak dördüncü ise, bu şablonun çeşitli anayasal sistemler, durumlar ve toplumsal yapılar için nasıl uyarlanabileceğine dair ek öneriler sunmaktadır¹⁷.

II. ATAMA MEKANİZMALARI VE DEPOLİTİZE EDİLMİŞ ANAYASAL YARGININ KURUMSAL YENİDEN İNŞASI

Karışık atama modelinin kabulü, Avrupa'daki anayasa mahkemelerinin atama süreçlerinde politikanın etkilerinin azaltılmasında önemli bir adım teşkil etmiştir. Bu model, anayasa mahkemesi üyelerinin seçilmesinde sadece seçilmiş devlet organlarının değil, aynı zamanda bağımsız yargı organlarının da yer aldığı karma bir sistemi benimseyerek yargı bağımsızlığını güçlendirmiştir. İtalya, 1955 yılında bu modelin ilk örneğini uygulamaya koyarak liderlik etmiştir. Ülkenin

belirleyici bir rol oynamalarına yol açar. Hirschl, R. (2004). *Towards Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism*, Harvard University Press; ss. 1-25; Sethi, A. (2025). ss. 8-9.

- 16 Sorunlara dair karşılaştırmalı değerlendirme için bkz. Ginsburg, T. (2003). *Judicial Review in New Democracies: Constitutional Courts in Asian Cases*, Cambridge University Press, ss. 50-80; Tom Ginsburg'un kitabında, anayasa mahkemelerinin güçlenmesinin, siyasi aktörlerin çıkarları, politik baskılar ve demokratikleşme süreciyle iç içe geçmiş bir fenomen olduğu vurgulanır. Anayasa mahkemeleri, hukuki bağımsızlık ile siyasi etki arasındaki dengeyi kurarak, sosyal ve politik değişimlere yanıt verir. Bu süreçte, yazara göre, anayasa mahkemeleri genellikle, elitlerin ve siyasi aktörlerin çıkarlarını gözeterek kararlar alır ve demokratik sistemdeki güç dengesinin sağlanmasında kilit rol oynarlar. Sethi, A. (2025). ss. 8-9.

- 17 Anayasa yargısının toplumsal ve siyasal bağlamlara uyumu için öneriler bakımından bkz. Sadurski, W. (2008). ss. 8-9.

2. Dünya Savaşı sonrası anayasası, beş yargıcın atamasını üç ayrı organın sorumluluğuna bırakmıştır: Dolaylı yoldan seçilen cumhurbaşkanı, yasama organı (super-majority onayına tabi) ve en yüksek yargı makamları. Karışık atama modeli, zaman içinde Avrupa'da farklı şekillerde adapte edilmiştir. Örneğin İspanya'da sekiz yargıç, yasama organı tarafından seçilmekte ve adaylıkların onaylanabilmesi için üçte iki çoğunluk gerekmektedir, bu yargıçlar alt ve üst meclisten eşit sayıda belirlenmektedir. Yürütme organı iki yargıç, yargı konseyi ise iki yargıç aday göstermekte olup monarşi tarafından bu adaylıklar resmiyet kazanır. Venedik Komisyonu, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Orta ve Doğu Avrupa'daki demokratikleşme süreçlerinde, bu modelin saf formunu savunmuş ve bunun yaygınlaştırılmasını teşvik etmiştir. Günümüzde, Avrupa'da anayasa mahkemesi üyelerinin atanması için en yaygın kullanılan yöntem, karışık atama modelinin saf hâli olup Avrupa Konseyi üyesi 31 ülkeden 11'inde bu sistem uygulanmaktadır¹⁸.

Bu modelin etkinliği, her bir atama dalının belirlediği özel prosedürlere göre değişkenlik göstermektedir. Genel olarak her bir atama organına uygulanan denetim ne kadar güçlü olursa anayasa mahkemelerinin işlevselliği o kadar artırılmakta ve daha sağlıklı bir şekilde çalışması sağlanmaktadır. Eleştiriler, bu modelin içsel olarak parçalanmış anayasa mahkemeleri oluşturma potansiyelini taşıdığını ve bunun da karar alma süreçlerinde belirsizlik yaratabileceğini belirtmektedir. Yine de akademik çevreler ve uluslararası kuruluşlar, özellikle tamamen politik atamalara kıyasla, bu modelin benimsenmesini daha uygun görmektedir. Bunun iki temel gerekçesi bulunmaktadır: Birincisi, anayasa mahkemesinin tek bir hükûmet dalı veya siyasi gruptan tamamen bağımsız hâle gelmesini sağlamasıdır; ikincisi ise, bu modelin mahkemede

18 Bu rapor, anayasa yargısının işleyişine ilişkin rehber ilkeler sunmaktadır ve anayasa mahkemelerinin adil bir şekilde çalışabilmesi için önerilen uygulamaları içermektedir. Bkz. Venice Commission (2007). *Vademecum on Constitutional Justice*, CDL-JU (2007)012, 11/5/2007, s. 8; Sethi, A. (2025). ss. 9-10.

farklı görüşlerin bir araya gelmesine olanak tanıyarak mahkemenin tarafsızlık ve meşruiyetini pekiştirmesidir. Bununla birlikte, karışık atama modelinin ele geçirme veya paketleme (iradesini şekillendirme) gibi sorunlara karşı tamamen korunaklı olduğu söylenemez. Bu durumun başlıca nedeni, siyasi aktörlerin karışık atama modelini benimsemiş Avrupa ülkelerinin tamamında anayasa mahkemelerine önemli sayıda yargıç ataması yapmalarıdır. Ayrıca bu sistemlerin çoğunda, sıradan mahkeme yargıçları da yargı konseyi aracılığıyla atanır. Bu organlar, daha sonra ele geçirme veya paketleme (iradesini şekillendirme) gibi risklere maruz kalabilir. Gürcistan örneği, karışık atama sisteminin ele geçirilme ve paketleme risklerine karşı savunmasızlığını açıkça göstermektedir. Gürcistan'daki Anayasa Mahkemesi, dokuz üyeden oluşmakta olup bu üyelerin üçü cumhurbaşkanı tarafından, üçü basit çoğunlukla yasama organı tarafından ve geri kalan üçü ise yargı konseyi tarafından yapılan atamalarla belirlenmektedir. Bu makalenin sınırları dışında kalsa da Gürcistan'daki iktidar partisi olan Gürcü Rüyası (GRP), lideri milyarder Bidzina İvanişvili'nin yönetiminde, yargı konseyi üzerinde uzun vadeli bir ele geçirme stratejisi izlemiştir. Bu manevralar, Yüksek Mahkemenin GRP'nin kontrolüne geçmesini sağlamış ve böylece, cumhurbaşkanı ile uyumlu bir şekilde tüm Anayasa Mahkemesinin paketlenmesi (iradesini şekillendirme) mümkün hâle gelmiştir. Gürcistan Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlar, açıkça GRP'nin lehine bir eğilim göstermekte ve partinin tartışmalı eylemlerine hukuki destek sunmaktadır¹⁹.

19 Brinks, D. M. ve Blass, A. (2017). s. 310; Sethi, A. (2025). ss. 9-10; Politik atamalara ilişkin ve de anayasa mahkemelerinin depolitize edilmesine ilişkin olarak bkz. Ginsburg, T. (2002). "Economic Analysis and the Design of Constitutional Courts", *Theoretical Inquiries in Law*, C. 3., S. 1; Ginsburg'a göre anayasa mahkemeleri, iktidarda bulunan siyasi aktörlerin gelecekteki iktidar değişimlerinin doğasında bulunan belirsizliklere karşı kendi siyasi ve hukuksal çıkarlarını güvence altına almak amacıyla oluşturdukları bağımsız ve güçlü kurumsal yapılardır. Bu kuramsal yaklaşım, özellikle Doğu Avrupa örneklemleri üzerinden gerçekleştirilen ampirik analizlerle desteklenmekte; anayasa mahkemelerinin kurumsal gücü ile bağımsızlığının, siyasi belirsizlik dönemleri ve parçalı siyasi

Bu modelin savunucuları, yasama organlarının yargıçları yalnızca süper çoğunlukla atamaları gerektiren bir sistemin, yaşanan durumu engellemiş olabileceğini ileri sürebilirler. Ancak böyle bir önlem alınmış olsa dahi GRP'nin, cumhurbaşkanı ve Yüksek Mahkeme aracılığıyla anayasa mahkemesindeki dokuz yargıcın en az altısını etkileme olasılığı devam etmektedir. Alternatif olarak modelin savunucuları, karışık atama sistemini terk etmek yerine, yargı konseyi veya benzeri atama organlarının reformunu önererek daha etkili bir çözüm öneriyor olabilirler. Ancak, bu tür reformlar önemli olmakla birlikte, karışık atama modeliyle oluşturulan anayasa mahkemelerinin tarafsızlık ve meşruiyetinin yeterince sağlanması garanti edilemeyebilir, hatta bu durum, Avrupa'nın nispeten istikrarlı demokrasilerinde bile geçerli olabilir. Tarafsızlık meselesi açısından, İtalya örneği dikkate alındığında, İtalya Avrupa'daki demokratik sıralamalarda genellikle en üst sıralarda yer almaktadır. Bununla birlikte İtalya'da mevcut olan son derece parçalanmış siyasi yapı, yargı gücünün etkin bir şekilde kullanılmasını teşvik eden koşullar yaratmakta ve bu

yapılarla doğru orantılı olarak arttığı gözlemlenmektedir. Ginsburg'un yaklaşımı, görüşü klasik güçler ayrılığı doktrininin eleştirel biçimde yeniden değerlendirilmekte; yargısal denetimin yalnızca demokratik ilke ve değerleri korumaya hizmet eden bir mekanizma değil, aynı zamanda siyasal elitlerin stratejik tercihleri doğrultusunda şekillenen bir araç olabileceğini de ortaya koymaktadır. Mahkeme tasarımına ilişkin kararlar, çeşitli boyutlarda eşzamanlı olarak verildiğinden, tek bir "en uygun" yapılandırma değil, bir "pareto seti" söz konusudur. Ancak çeşitli tasarım seçenekleri bulunsa da vekâlet ilişkilerinden doğan sorunlar (agency problems), anayasa yapıcılarının kısa vadeli çıkarlarını gözetmeleri nedeniyle optimal olmayan bir tasarıma yol açabilir. Post-komünist ülkelerde anayasa mahkemesi tasarımına ilişkin veriler, bu varsayımları desteklemekte ve gelecekteki siyasal aktörleri sınırlama kapasitesini artıran tasarım unsurunun, daha zayıf siyasal partilerle korelasyon gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ginsburg, T. (2001). *Economic Analysis and the Design of Constitutional Courts*, *U Illinois Law and Economics Working Paper No. 00-25*, s. 38, <https://ssrn.com/abstract=271270> (Erişim Tarihi: 17/6/2025). Bu görüşe katılmadığımızı ifade edelim. Zira Ginsburg'un bu görüşü, anayasa yargısını adete işlevsiz, gereksiz, siyasal bir kurum konuma düşürecek riskleri içeriğinde taşımaktadır. Zira her mülhazanın ötesinde, anayasa mahkemeleri öncelikle, hukuki yapılardır, kurumlardır. Siyasal mekanizmalar değillerdir.

durum anayasa mahkemesinin güçlü bir konumda olmasına olanak tanımaktadır. İtalya'da, dolaylı olarak seçilen cumhurbaşkanı, yasama organı ve en yüksek mahkemeler, anayasa mahkemesinin her bir üyesini eşit bir şekilde atamaktadır. Bu parçalanmış siyasi yapı, anayasa mahkemesinin veya diğer atama organlarının ele geçirilmesini engellemiş olsa da atama organlarının siyasi eğilimleri, anayasa mahkemesinin belirli siyasi partilerle ilişkilendirilmesine yol açmaktadır. Yine de anayasa mahkemelerinin kararlarının yalnızca politik eğilimlerle açıklanması fazla basitleştirilmiş bir yaklaşım olacaktır; bununla birlikte yapılan ampirik çalışmalar, anayasa mahkemesinin çoğunluğunun siyasi eğilimleriyle özellikle tartışmalı davalardaki kararlar arasında belirli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ilişki, çoğunlukla yasama organındaki hükümet koalisyonunun siyasi yapısıyla örtüşmektedir. İspanya'da İtalya'dan biraz daha yüksek olan demokrasi sıralamalarına rağmen, karışık atama modeli benzer şekilde çalışmakta ve farklılıklar göstermektedir. İspanya örneği, bu modelin meşruiyet açısından çeşitli zorluklara neden olabileceğini göstermektedir. İspanya'daki anayasa mahkemesi yargıçlarının atanma süreci, İtalya'dan farklıdır ve seçilmiş yetkililer ile yargı organı arasında bir dengeyi gözetir. İspanya'da, yürütme organı iki yargıç atarken, yasama organının her iki meclisi toplamda dört yargıç atamakta ve yargı konseyi ise iki yargıcı aday göstermektedir. Ancak, seçilen organlar Anayasa Mahkemesinin yargıçlarının çoğunluğunu atadığı için Anayasa Mahkemesinin iktidardaki siyasi partiyle ideolojik uyum gösterme olasılığı her zaman vardır. Bu durum, yargı atamaları üzerinde yoğun bir siyasi mücadeleye yol açmaktadır. Son dönemde yaşanan bu mücadele, dört yıldan fazla süren bir tikanıklığa neden olmuş ve bu durum hâlâ çözüme kavuşturulamamıştır. Bu tür uzun süreli çıkmazlar, Anayasa Mahkemesinin sosyal meşruiyetini zedelemektedir. Ayrıca İspanya'da, tek bir siyasi parti veya grubun Anayasa Mahkemesinin yargıçlarının önemli bir kısmını atama olasılığı da vardır. Yargı konseyi tarafından önerilen adayların da belirli

siyasi partilerle ilişkili olması mümkündür. Anayasa Mahkemesinin belirli fraksiyonlarla ideolojik olarak örtüşme potansiyeli, Mahkemenin politik meşruiyeti üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Siyasi partiler ve/veya gruplar, atama sürecinde kendilerini adaletsiz şekilde dışlanmış hissederselerse Anayasa Mahkemesinin rakip fraksiyonların kontrolünde olduğu iddialarını sıkça dile getirirler. Bu durum, özellikle atama sürecinde kendini marjinalleşmiş hisseden grupların ve halkın gözünde Anayasa Mahkemesinin sosyal meşruiyetini olumsuz etkiler²⁰.

20 Sethi, A. (2025). ss. 11-12. İspanya Anayasa Mahkemesi örneğinde gerçekleştirilen ampirik çözümleme, yargıçların mesleki formasyonlarının ve atandıkları kurumsal merciin, anayasal norm denetimi sürecindeki davranış kalıplarına etkisini çok boyutlu bir perspektifle ortaya koymaktadır. 1980-2018 yılları arasındaki atama dönemlerine odaklanan bu analiz hem kariyer yargıçlarının hem de akademik formasyonlu hukukçuların anayasal yargı işlevini nasıl icra ettiklerine ilişkin kurumsal ve davranışsal farklılıkları görünür kılmıştır. Nicel bulgular, anayasa yargıçlarının karar alma pratiklerinde siyasal-ideolojik vektörlerle anlamlı düzeyde örtüşen yönelimler sergilediklerini ortaya koymaktadır. Bu yönelimler, salt bireysel tutumlarla açıklanamayacak derecede karmaşık bir yapı arz etmekte; stratejik rasyonallite ve kurumsal pozisyonlanma ile birleşerek dinamik bir yargı davranışını ortaya çıkarmaktadır. Özellikle normun iptali yönündeki ret oyları ile karşı oy (dissenting opinion) yazım pratikleri arasında gözlemlenen düzenlilikler, atama sürecinin şekli ile meslekî arka planın etkileşimini göz önüne sermektedir. Bu bağlamda Lydia Tiede tarafından teorik düzlemde ortaya konulan “karma yargıç seçimi modellerinin yargı davranışını çeşitlendirdiği” yönündeki sav, İspanyol örneği üzerinden istatistiki verilerle doğrulanmıştır. Bununla birlikte, elde edilen bulgular, yargıç davranışlarının yalnızca atama kaynağı veya meslekî geçmişle deterministik bir biçimde izah edilemeyeceğini; anayasa mahkemesinin kurumsal karakteri, kararların politik etkisi ve yargıçların normatif algı düzeyleri gibi faktörlerin eşzamanlı etkisi altında şekillendiğini ortaya koymaktadır. Kariyer yargıçlarının, özellikle statü iptali taleplerine karşı daha deferansiyel tutum takındıkları ve siyasi erkin norm koyma yetkisine daha fazla saygı gösterdikleri yönündeki bulgular, sivil hukuk sisteminin pozitivist ve norm-hiyerarşik doğasıyla uyum göstermektedir. Aynı şekilde, bu yargıçların muhalif görüş yazma eğilimlerinin yüksek oluşu, klasik normatif yorumun ötesinde bireysel hukuk yorumlarının kurumsal sınırlar içinde varlık bulduğuna işaret etmektedir. Benzer biçimde, parlamentonun her iki kanadınca yapılan atamaların sonucunda göreve gelen yargıçların, iptale karşı oy verme ve dissent üretme sıklıklarının yüksek olması, siyasal organların gerçekleştirdiği atamaların tarafsızlık ideali ile ne ölçüde örtüştüğü konusunu yeniden gündeme taşımaktadır. Çoklu regresyon analizlerinin tamamı, siyasal ve ideolojik konumlanmanın

Karışık atama modeli, mevcut siyasi atama yöntemlerine kıyasla bir adım öne çıksa da bu modelin mükemmelliği tartışmalıdır. Ele geçirme veya güçlü kontrol sağlama gibi sorunlar ve tarafsızlık ile meşruiyetin sağlanmasındaki zorluklar bu modelin de karşılaştığı sürekli engellerdir. Dahası, karışık atama sisteminde bu tür sorunların tespiti, atama sürecine dâhil olan birçok kurumun varlığı nedeniyle daha karmaşık hâle gelmektedir. Modelin etkin bir şekilde çalışabilmesi, çoğu zaman atamaların tesadüfen uyum göstermesiyle şekillenir, bu da sistemin ideal bir şekilde işlemlerini kısmen şansa bırakmaktadır²¹.

yargıç kararları üzerinde belirleyici rol oynadığını doğrulamakta ve bu yönüyle önceki literatürle yüksek düzeyde teorik uyum sergilemektedir. Ancak bununla birlikte, anayasal yargılama faaliyeti bağlamında ortaya çıkan davranışsal çeşitlilik, sadece siyasal aidiyet ya da bireysel dünya görüşüyle açıklanamayacak kadar sofistike ve çok boyutludur. Sonuç itibarıyla, İspanyol Anayasa Mahkemesi örneği, karma yargıç atama rejimlerinin siyasallaşmayı azaltmadığını; ancak mesleki formasyonun, yargıçların kurumsal özerklik düzeyini belirlemede etkili olabileceğini göstermektedir. Bu bulgular, benzer kurumsal ve normatif çerçevelere sahip Kelsen tipi anayasa mahkemeleri bakımından da genellenebilir niteliktedir. Dolayısıyla, anayasa yargısında yargıç profiline ilişkin reform önerileri geliştirilirken, yalnızca atama usulüne değil, mesleki sosyalizasyon süreçlerine ve yargı etiği çerçevesine de odaklanılması elzem görünmektedir. Garoupa, N., Gili, M. ve Gómez Pomar, F. (2021). "Mixed Judicial Selection and Constitutional Review: Evidence from Spain" *European Constitutional Law Review*, C. 17., S. 2., ss. 308-313.

- 21 İspanya özelindeki olgu, İspanyol Anayasa Mahkemesinin anayasa yargılamasında karar alma süreçlerinin, hukuki argumentasyon ve anayasanın metnine dayalı nesnel bir değerlendirme olmanın ötesine geçtiğini ortaya koymaktadır. Mahkemenin kararlarında, siyasi faktörlerin belirleyici bir rol oynadığı, ancak bu etkinin tekdüze ve basit bir parti bağlılığı biçiminde tezahür etmediği gözlemlenmiştir. Partizan çıkarların etkisi, yalnızca hukuki gerekçelere dayalı formalist bir yaklaşımın ötesinde, karmaşık kurumsal teşvikler ve içsel normatif yapılarla şekillenmiştir. Bu bulgu, anayasa yargısının siyasi temelli kararlar verme eğiliminde olduğunu, ancak bunun yalnızca ulusal partilerin doğrudan çıkarları ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda milliyetçi ve diğer benzeri partilerin de etkisiyle biçimlendiğini göstermektedir. Özellikle, Mahkemenin en önemli ve en politik olarak belirgin davaları üzerinde yapılan inceleme, parti çıkarlarının yargıçların kararlarını tamamen açıklamada yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda anayasa mahkemelerinin, parlamentoların birer yansıması olduğu yönündeki görüş, ampirik verilerle çürütülmektedir. Mahkemenin kararları, yalnızca siyasi partilerin ideolojik çizgisine uygun şekilde şekillenmemekte, bunun

III. ANAYASA YARGISININ İDEOLOJİK NÖTRALİZASYONU: NORMATİF BAĞIMSIZLIK İLKELERİNİN KURUMSAL VE STRATEJİK İNŞASI

Anayasa mahkemelerinin oluşturulması ve reforma tabi tutulması hususunda yer alan ilgili paydaşlar, karışık atama sistemlerine dair bahsedilen meselelerin farkındadır. Bu bilinçlenme, son dönemde daha fazla depolitizasyon çabalarına yönelme eğilimini güçlendirmiştir. Bu makale, bu depolitizasyon evresinde ön plana çıkan atama yöntemlerini kapsayan bir terim olarak “politik olmayan atama modelleri” ifadesini kullanmaktadır. Söz konusu sistemler, çoğunlukla yargıçlardan oluşan, politik etkilerden arındırılmış bir komite veya kurul aracılığıyla belirlenen hakemlerin atandığı, aday gösterildiği veya önerildiği yapıları içerir; bunlar zaman zaman sivil toplum kuruluşları, barolar, üniversiteler gibi farklı gruplardan da üyeler bulundurabilmektedir. Bu tür bir modelde, seçilmiş organların rolü genellikle sınırlıdır; örneğin sadece aday belirleme komitelerinde yer almak veya bu komiteler tarafından sunulan kısıtlı liste üzerinden seçim yapmak gibi sınırlı işlevler söz konusu olabilir. Sonuç itibarıyla bu yaklaşım, seçilmiş organların atama sürecine müdahil olma düzeyini önemli ölçüde azaltır, bazı durumlarda ise tamamen ortadan kaldırır. Karışık atama modelinin hedeflediği gibi temel amaç, siyasi müdahaleyi engellemek ve daha tarafsız ve meşru anayasa mahkemeleri oluşturabilmektir. Anayasa mahkemelerinin bulunduğu bazı yargı bölgelerinden örnek vermek gerekirse, Lüksemburg’da atama süreci, Büyük Dük’ün Yüksek Adalet

yanı sıra mahkemede bulunan yargıçlar arasındaki içsel normatif ve kültürel etkileşimler de önemli bir belirleyici olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, İspanya Anayasa Mahkemesi örneği, anayasa yargısının ideolojik eğilimleri ve kurumsal etkileşimleri göz önünde bulundurularak, yargı bağımsızlığının ve siyasi etkilerin karmaşık bir etkileşim içinde şekillendiğini vurgulamaktadır. Garoupa, N., Gomez-Pomar, F. ve Grembi, V. (2013). Judging under Political Pressure: An Empirical Analysis of Constitutional Review Voting in the Spanish Constitutional Court, *The Journal of Law, Economics, and Organization*, C. 29., S. 3., s. 530; Ayrıca bkz. Sethi, A. (2025). s. 12.

Mahkemesi ve İdari İstinaf Mahkemesi tarafından önerilen adaylar arasından dokuz yargıcı seçmesini içermektedir. Malta'da ise cumhurbaşkanı, dolaylı seçim yoluyla siyasi olmayan üyelerden oluşan Yargı Atama Komitesinin önerileri doğrultusunda hakemleri görevlendirir. Arnavutluk ve Ukrayna'daki sistemler, siyasi olmayan üyelerden oluşan bir atama komitesine dayanır. Bu komite, her bir boşluk için üç adaydan oluşan bir kısa listeyi ilgili atama organlarına sunar ve bu organlar yalnızca bu listeden tercihte bulunabilirler. Ayrıca, merkezîyetçi olmayan sistemler de bu modelin farklı şekillerde uygulanmasını mümkün kılar. Örneğin Estonya'da yasama organı, Yüksek Mahkeme tarafından önerilen adayları onaylamak zorundadır. Kıbrıs'ta ise benzer bir onay mekanizması cumhurbaşkanı tarafından işletilmektedir. Birleşik Krallık'ta ise başbakan, adalet bakanı (lord şansölyesi) tarafından kendisine sunulan bağlayıcı öneriler doğrultusunda atama yapar; adalet bakanı yalnızca bağımsız bir seçim komitesinin önerdiği adayları başbakana sunma yetkisine sahiptir²².

22 Anayasa yargısının normatif temelleri, mahkemelerin faaliyetlerini bağımsızlık ilkesi çerçevesinde yürüttükleri varsayımına dayanır. Estonya Anayasası'nın 146. maddesi uyarınca, mahkemeler karar alma süreçlerinde diğer anayasal organlardan etkilenmeksizin hareket etmekle yükümlüdür. Ancak yargının bu normatif çerçevede konumlandırılması, uygulamada daha karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Özellikle anayasa mahkemeleri gibi kollegyal karar organlarının faaliyetleri, yalnızca hukuki mülahazalarla değil, aynı zamanda kurum içi dinamikler ve siyasal ortamın yapısal nitelikleriyle de şekillenmektedir. Bu bağlamda, yargısal kararların arkasında yer alan kolektif müzakereler, uzlaşma arayışları ve stratejik pozisyon alışları, yargı faaliyeti ile siyasal süreçler arasındaki geçirgenliği gözler önüne sermektedir. Siyasal bilimler literatürü, yargının yalnızca hukuki argümanlarla hareket eden bir "kara kutu" olmadığına; aksine, kararlarının uygulanabilirliği ve kurumsal sürdürülebilirliği açısından siyasal sistemle belirli düzeyde etkileşim içerisinde olduğuna işaret etmektedir. Mahkemelerin bütçelerinin belirlenmesi, yargıçların atanması gibi alanlarda yasama ve yürütme organlarıyla zorunlu temas içinde bulunmaları; ayrıca mahkeme kararlarının uygulama aşamasında icra yetkisine sahip siyasi aktörlere bağımlı olmaları, yargısal bağımsızlığın pratikte mutlak bir gerçeklikten ziyade ideal bir norm olduğunu ortaya koymaktadır. Siyasal aktörlerin anayasa mahkemesi kararlarına karşı anayasa değişikliği gibi radikal araçlara başvurabilme kapasitesi, yargının kararlarında zaman zaman siyasal gerçekliği göz önünde bulundurmasını zorunlu kılmaktadır. Estonya örneğinde de anayasa mahkemesinin

Venedik Komisyonu, anayasa mahkemeleri için politik etkilerden bağımsız, tarafsız bir atama modelini benimsemenin gerekliliğine dair görüşünü açıkça ortaya koymuştur. Bu tavır, Avrupa Birliği'nin politikalarını doğrudan etkilemiş ve bunun sonucunda Ukrayna gibi potansiyel üye ülkelerin bu modeli uygulamasının zorunlu kılınması AB üyeliği için bir ön şart olarak belirlenmiştir. Yukarıda belirtilen yargı bölgelerinden yalnızca Lüksemburg, Malta, Arnavutluk ve Ukrayna anayasa mahkemeleri için politik olmayan atama mekanizmalarını hayata geçirmişken, Andorra ve San Marino gibi mikro devletler hariç, tüm Avrupa'daki merkezi olmayan yargı sistemleri bu modele geçiş yapmıştır. Bu beş ülke, aynı zamanda son yıllarda atama süreçlerinde reform yaparak değişim yaşayan Avrupa anayasa mahkemelerinin önemli bir kısmını temsil etmektedir. Ayrıca Avrupa'nın üst düzey uluslararası kuruluşları ve yargı organları, alt mahkeme hâkimlerinin atamalarında yalnızca yargı atama komitelerine dayalı bir yöntem izlenmesini ve siyasi onay mekanizmalarından tamamen uzak durulmasını kuvvetle savunmaktadır. Bu öneriler ışığında, pek çok yeni Avrupa demokrasisi, alt mahkeme yargıçlarının atanmasında bu tür bir sistem kullanmaya mecbur kalmıştır. Aynı zamanda, köklü demokrasiler de bu atama modellerini gönüllü olarak kabul etmiş ve benimsemiştir. Bunun yanı sıra, merkezîyetçi yapıya sahip anayasa mahkemelerinin de politik olmayan atama modeline geçmesi için akademik bir baskı ve teşvik söz konusudur. Dolayısıyla, Avrupa genelinde anaya-

kurumsal davranışlarını normatif bağımsızlık söylemi ile siyasal baskılar arasında konumlandığı gözlenmektedir. Özellikle geçiş dönemlerini yaşamış ülkelerde yargının siyasi iktidarın gücüne paralel olarak gösterdiği davranışsal değişkenlik, yargının işlevini sadece hukuki bir mercekten değil, aynı zamanda kurumsal strateji ve siyasal denge arayışları bağlamında da değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Böylelikle, anayasa mahkemelerinin hukuki gerekçeler kadar siyasal bağlam tarafından da şekillendirilen karar alma süreçleri, ampirik veriler ve örnekler ışığında Estonya'da yaşanmaktadır. Annus, T. (2007). "Courts as Political Institutions" içinde *Political Questions in Constitutional Review: What is the Dividing Line between Interference with Policy-Making and Routine Constitutional Review?* *Juridica International*, C. 13., ss. 25-26; Bkz. Sethi, A. (2025). s. 13.

sa mahkemelerinin atama prosedürlerine ilişkin gelecekteki reformların büyük bir olasılıkla bu modeli benimsemesi beklenmektedir²³.

Politik olmayan atama modellerinin karşılaştığı temel zorluk, bu modellerin meşruiyetle ilgili yaratabileceği sorunlara dayanır. Bu modeller, atama organlarının rolü ve yapısına bağlı olarak, seçilmiş organların anayasa mahkemesi atama-

-
- 23 Venice Commission, (2020). *Ukraine Urgent Opinion on the Reform of the Constitutional Court*, CDL-AD (2020)039, s. 15; Yargı yönetimi alanında mevcut kurumsal tasniflerin özellikle yargı konseyleri ile bakanlık modelleri arasındaki dikotomik ayrımın yargısal öz-yönetimin karmaşık doğasını açıklamada yetersiz kaldığını ortaya konulmuştur. Yargısal Öz-Yönetim Endeksi (JSG Index) aracılığıyla Çekya, Almanya, İtalya ve Slovakya hukuk sistemlerinde yapılan karşılaştırmalı inceleme, hâkimlerin yönetsel alandaki etkinliğinin yalnızca yargı konseyi yapısının varlığına bağlı olmadığını, aksine çeşitli kurumsal araçlar vasıtasıyla bakanlık modellerinde dahi ciddi düzeyde güç temerküzü sağlanabildiğini göstermektedir. Elde edilen bulgular üç temel eğilimi ortaya koymaktadır: (i) tüm yargı yönetimi modellerinde hâkimlerin güçlenmesine yönelik bir yönelim söz konusudur, (ii) bu eğilim, coğrafi veya sistemsel ayrımlardan bağımsız olarak hem Batı hem de Doğu Avrupa hukuk sistemlerinde gözlemlenmektedir ve (iii) yargı yönetimi alanındaki artan normatif düzenleme eğilimi, idari yetkilerin büyük ölçüde hâkimlere devredilmesiyle sonuçlanmakta ve bu gelişme, doğrudan yargı konseyi yapısıyla korelasyon göstermemektedir. Bu çerçevede JSG Endeksi, yalnızca yargıçlara atfedilen yönetsel gücü ölçmekle kalmamakta, aynı zamanda bu gücün, yargı bağımsızlığı, hesap verebilirlik, verimlilik ve kamu güveni gibi yargı erkine dair temel normatif değerlere olan etkisini analiz edebilmek için sağlam bir kavramsal ve ampirik zemin sunmaktadır. Özellikle siyasal kutuplaşmanın yoğunlaştığı ve kurumsallaşma sürecinin tamamlanmadığı ülkelerde, yargı konseylerinin beklenen tarafsızlık ve işlevsellikten uzaklaştığı durumlarda, alternatif yargı yönetimi modellerinin değerlendirilmesinde JSG Endeksi önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, konunun ampirik sonuçları, hâkimlerin kurumsal pozisyonu ile siyasal etkiden yalıtılmışlık düzeyi arasında doğrudan bir nedensellik kurulamayacağını da göstermektedir. Bu bağlamda JSG Endeksi, yargının yapısal düzenlemeleri üzerine odaklanan statik kurumsal tipolojilerin ötesine geçerek, yargısal güçlenme dinamiklerini anlamaya yönelik daha esnek, katmanlı ve ampirik temelli bir analiz perspektifi sunmaktadır. Sipulová, K., Spáč, S., Kosař, D., Papoušková, T. ve Derka, V. (2023). Judicial Self-Governance Index: Towards Better Understanding of the Role of Judges in Governing the Judiciary, *Regulation & Governance*, C. 17., S. 1., ss. 37-38; Sethi, A. (2025). s. 14.

larındaki etkisini önemli ölçüde sınırlar. Bu sınırlama, organların yapılarına ve işlevlerine göre farklılık gösterebilir. Sonuç olarak anayasa mahkemelerinin politik meşruiyeti azalır. Bu durum, seçilmiş organların anayasa mahkemesinin kararlarına saygı gösterme ve bunlara bağlı kalma eğilimlerini zayıflatabilir. Toplumsal meşruiyet artışı, politik meşruiyetin eksikliklerini dengeleyebilse de anekdot niteliğindeki veriler, politik olmayan modellerin anayasa mahkemelerinin toplumsal meşruiyetini pekiştirmede göstermektedir. Sıradan yargı atamaları için bu modeli uygulayan ülkeler üzerine gerçekleştirilen karşılaştırmalı araştırmalar, bu benzeri modellerin ya da bu modellerle kurulan anayasa mahkemelerinin kamu güvenini artırmadığını ortaya koymuştur. Hatta, daha kökleşmiş Avrupa demokrasilerinde, bu modellerin kamu güveninin azalmasıyla bağlantılı olduğu görülmüştür. Bu durumu açıklayan başlıca etken, atama organlarının şeffaf olmamalarıdır. Ayrıca atama organlarının işleyişi, genellikle nepotizm, yolsuzluk ve mülkiyetçilik gibi olgularla ilişkilendirilmiştir. Buna ek olarak daha sonra tartışılacağı üzere, bu modelin elit aktörlerin etkisini artırma potansiyeli vardır. Bu elit aktörler tarafından yapılan ya da önerilen atamalar, toplumsal çıkarların geniş bir spektrumunu yeterince temsil etmeyebilir. Dolayısıyla, politik olmayan atama modellerinin anayasa mahkemelerinin meşruiyetini artırıp artırmadığı konusunda ciddi bir belirsizlik söz konusudur²⁴.

24 Atama prosedürü, anayasa yargısı ile parti politikalarının en belirgin ve açık şekilde kesiştiği noktadır. Anayasa mahkemesinin üyeleri, her anayasa yargısı modelinde en azından kısmen politikacılar tarafından atanır. Ancak, yargıçların bağımsızlığını korumak için sisteme yerleştirilmiş bir dizi güvence bulunmaktadır. Bu bağlamda, anayasa yargısı için “bağımsız olmak” yerine “bağımsız hale gelmek” demek daha doğru olabilir, çünkü çoğu anayasa yargıcının atanmasında bir veya daha fazla siyasi partinin desteği önemli bir rol oynamaktadır. Atama prosedüründeki ana amaç, siyasi görüşleri bilinmeyen kişileri atamak değil (gerçekte, adayların siyasi görüşleri atamada belirleyici bir rol oynamaktadır), ancak bir kişinin atandıktan sonra dışarıdan herhangi bir baskı veya etki altında kalmadan görevini yerine getirebilmesini sağlamaktır. Bunun en açık örneği, Amerika sistemidir; burada, Yüksek Mahkeme yargıçlarının atanması, açık bir şekilde politik bir tercihken, yargıçları dış baskılardan

Bir anayasa mahkemesinin işlevselliğini olumsuz yönde etkileyebilecek temel faktörlerden biri, meşruiyet eksikliğidir; özellikle de eğer bu mahkemenin tasarımı, yüksek derecede politik ve toplumsal meşruiyetle uyumlu değilse bu eksiklik daha belirgin hâle gelecektir. Politik olmayan atama modellerine sahip anayasa mahkemeleri, genellikle dar “tolerans aralıkları” içinde çalışır. Bu kavram, seçilmiş organların bağımsız bir anayasa mahkemesini hangi koşullarda tolere edebileceği alanı ya da kararlarını zorla uygulama noktasına gelebileceği bir karar alma alanını tanımlar. Bu toleransın genişliği, anayasa mahkemesinin toplumsal kabulü ve seçilmiş organların bağımsız bir anayasa mahkemesini koruma istekliliği gibi faktörlere bağlıdır; bu koruma, bir tür geleceğe yönelik politik sigorta olarak değerlendirilebilir. Seçilmiş organların politik olmayan atama modellerine katılımlarının sınırlı olması, onların anayasa mahkemesine olan bağlılıklarını zayıflatır. Ayrıca, bu tür mahkemeler toplumdan daha fazla uzaklaşır, bu da onları daha dar tolerans aralıklarına sıkıştırır²⁵.

korumaya yönelik bir dizi garanti bulunmaktadır. Bu garantiler arasında, Federal Anayasa tarafından sağlanan ömür boyu görev süresi ve yargıç maaşlarının düşürülmesinin yasaklanması yer almaktadır. Ancak diğer tarafta, tam bir bağımsızlığın bedeli hesap verebilirliğin eksikliğidir. Bu iki değer arasındaki çatışmayı çözmek zor bir görevdir. Bağımsızlık ile hesap verebilirliği uzlaştırmak, bir çemberi kareye çevirmeye benzerdir. Avrupa hukuk geleneği, bağımsızlığı tercih etmektedir. Bağımsızlığın doğru bir yargılamayı güvence altına alacağı kabul edilir. Ayrıca, bağımsızlık ile tarafsızlık arasında bir ayırım yapılması önemlidir. Bu bağlamda, olağan yargı mahkemeleri ile anayasa mahkemeleri arasında temel bir fark vardır. Olağan (ceza, hukuk, idare vb.) yargılamalarda, taraflar birbirine karşıdır. Bu bağlamda, tarafsızlık, yargıcın taraflardan herhangi birine karşı önyargılı olmaması veya herhangi bir şekilde bağlantısı olmaması anlamına gelir. Anayasa yargısında, soyut denetim yapılıyorsa, taraflar arasında geleneksel anlamda bir bağlantı yoktur. Burada çatışma, iki taraf arasında değil, iki norm arasında olmaktadır. Bu durumda, tarafsızlık, taraflara karşı değil, diğer devlet organlarına, yasama ve yürütmeye karşı gereklidir. Son olarak, şunu gözlemlemek önemlidir ki yargı bağımsızlığı mutlak bir kavram değildir. Ya vardır ya da yoktur diye düşünülemez. Bağımsızlık, çeşitli dereceleri ve tonları olan karmaşık bir kavramdır. Kelemen, K. (2013). “Appointment of Constitutional Judges in a Comparative Perspective-With a Proposal for a New Model for Hungary”, *Acta Juridica Hungarica*, C. 54., S. 1., ss. 6-7; Bkz. Sethi, A. (2025). ss. 14-15.

25 Zorlayıcı sosyo-politik koşullar altında, bu mahkemeler seçilmiş organlar

karşısında daha az etkili olabilir. Politik olmayan atama modellerine yönelik eleştirilerin savunucuları, bu modellerin, anayasa mahkemesinin tarafsızlığı ve yakalama ya da doldurma risklerinin azalması gibi avantajların, meşruiyet eksikliklerini dengeleyebileceğini savunabilirler. Ancak, bu varsayılan avantajların gerçekten gerçekleşip gerçekleşmediği şüphelidir. Politik olmayan atama sistemleri, bir dizi nedenden ötürü yakalama ve doldurmaya karşı savunmasızdır. İlk olarak, bu modellerin meşruiyet eksiklikleri, özellikle Avrupa'nın daha yeni demokrasilerinde, seçilmiş organların anayasa mahkemelerini ya da atama organlarını reforme etme yolunda kullanabilecekleri bir bahane olabilir. Bu durum, anayasa mahkemesinin bağımsızlığını koruma amacına yönelik çabaların, aynı zamanda bu mahkemeleri politik müdahalelere daha açık hale getirdiği bir paradoks yaratmaktadır. İkinci olarak, pek çok durumda, seçilmiş organlar, anayasa mahkemesi yargıçlarını seçmekle sorumlu organlara önemli bir oranda üyeler atamaktadır. Bu durum, seçilmiş organların bu organları yakalama ya da doldurma yeteneği sağlar, bu da politik atama modellerinde gözlemlenen doğrudan yakalama ya da doldurmayla benzerlik gösterir. Üçüncü olarak, bu sorunun, atama organlarının tamamen ya da çoğunlukla yargıçlar ve diğer politik olmayan atamalardan oluşmasıyla çözülebileceği öne sürülebilir. Ancak bu öneri, bu aktörlerin genellikle belirli politik gruplarla ilişkiler içinde olduklarını göz ardı eder. Bu bağlar, politik fraksiyonların atama organlarını ince bir şekilde yakalamasına veya doldurmasına olanak tanır. Ayrıca bu tür durumlar genellikle kamuya açık bir şekilde tespit edilmez ve bu da onları daha sorunlu hâle getirir. Anayasa mahkemelerinin doğrudan yakalanması, genellikle daha gizli ve ince yöntemlerle gerçekleştirilen yakalamalardan daha kolay fark edilir ve buna karşı etkin bir karşı mobilizasyon yapılabilir. Politik olmayan atama sistemleri, teorik olarak bile yargı bağımsızlığı konusunda soru işaretleri oluşturmaktadır. Siyasi müdahalelerden yalıtılmış olmaları, yargıçların belirli ideolojik eğilimlerden veya düşünsel bakış açılarından bağımsız olmasını garanti etmez. Araştırmalar, siyasi olmayan atamaların sağladığı varsayılan yalıtımın, yargı bağımsızlığını artırdığına dair herhangi bir somut bulgu ortaya koymamaktadır. Kischel, bu noktada önemli bir tespit yaparak, depolitizasyonun, “hiçbir zaman yerine getirilemeyecek bir vaatte” bulunduğunu ifade etmektedir. Hiçbir yargıç, öznel değer yargılarından veya kişisel dünya görüşlerinden bütünüyle bağımsız kalamaz; fakat bu önyargılar daha karmaşık bir şekilde tanımlanabilir hale gelir. Hatta en ideal koşullarda bile, atanan yargıçlar, atama sürecinde etkin rol oynayan egemen aktörlerin ideolojik ve toplumsal yönelimlerinden etkilenebilirler. Bu aktörler, yargıçlar, barolar veya diğer önemli toplumsal gruplar olabilir ve bu gruplar belirli ideolojik ya da mesleki geçmişlere sahip kişileri daha çok tercih edebilirler. Ayrıca, politik olmayan atama mekanizmalarının üyeleri genellikle toplumun elit tabakasına dahil olduklarından, anayasa mahkemeleri elit odaklı ve halkın çoğunluğunun çıkarlarıyla örtüşmeyen bir konumda olabilir. Sethi, A. (2025). ss. 15-17; Almanya’da Anayasa Mahkemesi yargıçlarının seçim süreci, normatif çerçeve açısından alışılmadık ve karmaşık bir yapıya sahiptir; burada, en düşük dereceli hukuki normların pratikte en önemli rolü üstlendiği bir durum söz konusudur. Bu bağlamda, ilgili anayasal normlar genellikle yanıltıcı bir nitelik taşıırken, yasal düzenlemeler daha gerçekçi bir temele

Makalemizde bu noktada, Orta ve Doğu Avrupa’da Anayasa Mahkemelerinin siyasetten arındırılmasına yönelik paradigma değişimini güncel örnekler ve ampirik veriler ile ifade etmek isteriz. Gerçekten de anayasa mahkemelerinin siyasetten arındırılmasına ilişkin paradigma değişimi, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde oldukça belirgin ve çok boyutlu biçimde ortaya çıkmaktadır. Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya örnekleri bu sürecin homojen olmadığını, aksine her ülkede kurumlar arasında ve halk arasında ortaya çıkan dinamiklerle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Geriye dönüp bakıldığında bu değişim; AB içinde ortaya çıkan demokrasi ve hukuk devleti krizi, popülist iktidar değişimleri, uluslararası baskılar ve koşullanmalar, sivil toplumun ve halkın tepkileri ve kurumlar arasında kurulan denge ve denetim mekanizmalarının gücü gibi faktörlerle yakından ilişkilidir.

Polonya’da 2015’ten günümüze siyasallaşmanın tırmanı-

sahip olmakla birlikte, karar süreçlerinde belirleyici etkiye sahip olan uzun süredir devam eden gayri resmi siyasi anlaşmalarla gölgelenmektedir. Bu anlaşmalar, büyük siyasi partiler arasında, belirli adayların seçiminde yönlendirici bir rol oynamaktadır. Adayların belirlenmesinde, resmî bir çağrı olmaksızın, yalnızca birkaç yüksek rütbeli parti yetkilisinin etkisi söz konusu olmakta, bu durum seçim sürecine dair ciddi eleştirilerin gündeme gelmesine yol açmaktadır. Reform önerileri genellikle, ABD örneğinde olduğu gibi kamuya açık bir aday değerlendirme süreci, seçimle sorumlu organların değiştirilmesi ve oylama prosedürlerinde iyileştirmeler önerse de bu eleştirilerin büyük ölçüde temelsiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Parti aidiyetinin seçim sürecindeki etkisi, Anayasa Mahkemesinin doğru bir şekilde işlevsel ve nötr bir dengeye sahip olabilmesi için gerekli ideolojik dengeyi sağlamakta kritik bir rol oynamaktadır. Kamuya açık bir seçim sürecinin, seçimlerin daha da siyasallaşmasına ve ideolojileşmesine yol açacağı ayrıca çok sayıda nitelikli adayın dışlanmasına neden olacağı düşünülmektedir. Seçim sürecinin yalnızca bir komiteye devredilmesi, anayasal bir sorun teşkil etse de basit bir parlamento oylamasıyla bu sorunun giderilebileceği vurgulanmaktadır. Nihayetinde, Anayasa Mahkemesi Yargıçlarının seçilmesinin değerlendirilmesi, anayasa mahkemelerinin daha çok siyasi ya da hukuki bir organ olarak nitelendirilmeleri gerektiği tartışmasına dayanmaktadır. Almanya Anayasa Mahkemesi’ne ilişkin tercih edilen hukuki bakış açısının, her bir anayasa mahkemesinin işlevine göre değişebileceği açık olsa da genel olarak mevcut sistemin devamının gerekliliği savunulmalıdır. Kischel, U. (2013) “Party, Pope, and Politics? The Election of German Constitutional Court Justices in Comparative Perspective” *International Journal of Constitutional Law*, C. 11., S. 4., ss. 962-972.

şı, çarpıcı bir örnektir. Polonya’da 2015’te iktidara gelen Hukuk ve Adalet Partisi (PiS), Anayasa Mahkemesinde kadro değişimine giderek yargının bağımsızlığı ve denge-denetim fonksiyonunu zayıflatmıştır. Bunun en somut örneği 2015 sonunda Anayasa Mahkemesinde görev süresi dolacak hâkimleri daha görevleri bitmeden görevden alma ve yerine kendi tercih ettikleri hâkimleri atama girişiminde ortaya çıktı. AB Komisyonu, Polonya’ya 7. madde süreci (AB Antlaşması) ile ilgili uyarıda bulunarak hukuk devleti ilkesinin ciddi biçimde tehlikede olduğuna karar verdi. Sivil toplum ve halk arasında “Demokrasi Savunma Komitesi (Komitet Obrony Demokracji)” (KOD) gibi organizasyonlar ortaya çıktı ve halk sokaklara dökülerek yargının bağımsızlığı için protestolar düzenledi. Ampirik veri incelediğinde 2015’ten 2022’ye kadar Polonya Anayasa Mahkemesi kararlarının birçoğu iktidarın görüşleriyle paralel yönde çıktı. Bu noktada 2014’ten 2022’ye kadar Polonya’nın yargı bağımsızlığı endeksi, ciddi bir oranda düştü. Sonrasında ise 2024 reformları ardından, yükselerek kademeli toparlanmayı ortaya koydu. PiS, oluşturulan “Disiplin Dairesi” ile hâkimleri görevden alma, para cezası verme ya da görev yerini zorunlu değiştirme gibi yetkileri elde etti. Bu da yargıçlar arasında otosansür ve korku iklimi oluşturdu, eleştirel kararlar vermek zorlaştı. Sonrasında 2024 reformlarıyla bu daire kaldırıldı, atamalarda daha fazla şeffaflık ve bağımsızlık hedeflendi²⁶.

Macaristan’da 2010’dan sonra “partner mahkeme” (uyumlu mahkeme) modelinin inşasında Fidesz’in rolü önemlidir. 2010’da Fidesz’in iktidara gelmesinin ardından Anayasa Mahkemesi, daha çok “siyasal iktidarla diyalog içinde çalışan”,

26 Sadurski, W. (2019). *Poland’s Constitutional Breakdown*, Oxford University Press, ss. 1-11, 58-68; Mrowicki, M. (2024). *All Rise: Judicial Resistance in Poland*, International Center on Nonviolent Conflict, ss. 3-7, 47-52; Wikipedia, “Polish Constitutional Tribunal crisis 2015–ongoing”, [https://en.wikipedia.org/wiki/Polish_Constitutional_Tribunal_crisis_\(2015_%E2%80%93_ongoing\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Polish_Constitutional_Tribunal_crisis_(2015_%E2%80%93_ongoing)) (Erişim Tarihi: 24/6/2025); Wikipedia, “Judiciary of Poland” https://en.wikipedia.org/wiki/Judiciary_of_Poland (Erişim Tarihi: 24/6/2025)

daha ılımlı ve iktidarın hedefleriyle pek çatışmayan bir kurum hâline dönüştü. 2010 Anayasası'nda yapılan değişikliklerle, Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri sınırlandırıldı (Örneğin bütçe, vergilendirme ve halk oylamasına ilişkin yasaların iptali zorlaştırıldı.). Ampirik veri incelendiğinde, 2010-2018 arasında Mahkeme, davaların yalnızca %12'sinde iptal kararı verirken, 2019-2023 arasında bu oran %4'e kadar düştü. Mahkeme kararları arasında “temel haklar ve özgürlükler” temelli iptaller oldukça sınırlı kalıp daha çok usul hatalarını hedefleyen kararlar ortaya çıktı. Mahkeme, 2013'te medya yasasında yapılan değişiklikleri iptal etmek yerine birkaç noktada düzeltilmesini isteyerek iktidarla açık çatışmadan kaçındığını gösterdi. Benzer şekilde, 2019'da “sivil toplum kuruluşları üzerinde denetim getiren” yasayı iptal etmek yerine birkaç hükmünü iptal etti ve ana iskeletine dokunmadan yasayı yürürlükte bıraktı²⁷.

Çek Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinin uyguladığı ölçülü duyarlı (responsive) yargısal inceleme modeli, Avrupa'da anayasa mahkemelerinin siyasetten arındırılması olgusuna yönelik paradigma değişiminin önemli bir örneğidir. Bu model, mahkemelerin demokratik istikrarı tehdit etmeyen daha ölçülü ve teknik kararlar vererek siyasal süreçlere müdahale etmeden denetim yapmalarını öngörür. Dixon'un tanımladığı “Ölçülü Duyarlı Yargısal İnceleme” (Responsive Judicial Review Light) yaklaşımı, bu çerçevede mahkemelerin siyasal bağlamı dikkate alarak inceleme düzeyini belirlemelerini savunur. Bu yaklaşım, mahkemelerin demokratik çekirdek hakları korurken daha az müdahaleci bir denetim tarzını benimsemelerini teşvik eder. 2021-2024 yılları arasın-

27 Gárdos-Orosz, F. (2024). *Constitutional Justice under Populism: The Transformation of Constitutional Jurisprudence in Hungary since 2010*, Wolters Kluwer/Akadémiiai Kiadó, ss. 177-179, 196-211; Halmai, G. (2024). “Rule-of-Law Backsliding and Memory Politics in Hungary” *European Constitutional Law Review*, C. 19., S. 4., ss. 613-618; Pócsa, K., Dobos, G. ve Gyulai, A. (2019). *The Hungarian Constitutional Court: A Constructive Partner in Constitutional Dialogue*, <https://ssrn.com/abstract=3509893>, ss. 1-11, 44-48. (Erişim Tarihi: 24/6/2025)

da Çek Anayasa Mahkemesinin kararlarında “temel haklar” ve “demokratik prosedürler” gibi kavramların vurgulanması, mahkemenin siyasal müdahaleden kaçınarak demokratik denetimi güçlendirmeye yönelik bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. Örneğin, 2022 yılında seçim yasasında yapılan değişikliklerin kısmi iptali ve “temsil adaletinin güçlendirilmesi” yönündeki düzenleme talepleri, mahkemenin siyasal müdahaleden uzak fakat yönlendirici bir rol üstlendiğine işaret etmektedir. Bu yaklaşım, Avrupa genelinde anayasa mahkemelerinin siyasetten arındırılması sürecindeki paradigma değişimini yansıtmaktadır. Mahkemeler, demokratik istikrarı koruyarak siyasal süreçlere müdahale etmeden denetim yapmayı amaçlamakta ve bu sayede hem halk nezdinde hem de ulusal aktörler arasında meşruiyetlerini güçlendirmektedir²⁸.

Özellikle AB üyelik sürecinde Slovakya, Yargı Konseyi modelini benimseyerek yargı atamalarındaki siyasi etkileri sınırlandırmaya çalışmıştır. 2013 Anayasa reformuyla Konseyin yapısı güçlendirilmiş, yargıç atamalarında şeffaflık artmış ancak tam bir bağımsızlık sağlanamamıştır. Konsey üyelerinin bir kısmının siyasi organlarca belirleniyor olması, yargıç terfi ve disiplin süreçlerinde siyasi nüfuz riskini tamamen ortadan kaldıramamıştır. Bu durum, Avrupa’da anayasa mahkemeleri ve yüksek yargı organlarının siyasetten arındırılması yönündeki eğilimin, yalnızca kurumsal yapı değişikliğiyle sınırlı kalması gerektiğini; kültürel, hukuki ve siyasi bütüncül reformların zorunlu olduğunu göstermektedir. Slovakya örneği “yargı bağımsızlığı” ilkesinin sadece normatif değil, aynı zamanda

28 Dixon, J., “Responsive Judicial Review Light” yaklaşımını mahkemelerin siyasal bağlamı göz önünde bulundurarak inceleme düzeyini ayarlaması şeklinde tanımlar. Geniş bilgi için Bkz. Dixon, R. (2023). *Responsive Judicial Review: Democracy and Dysfunction in the Modern Age*, Oxford University Press, ss. 91-93, 101, 175-176; Dixon, R. (2023). “Responsive Judicial Review in Central & Eastern Europe.” *Review of Central and East European Law*, C. 48. S. 3-4., ss. 375-379; Kosař, D. ve Ouředníčková, S. (2023). “Responsive Judicial Review ‘Light’ in Central and Eastern Europe-A New Sheriff in Town?”, *Review of Central and East European Law*, C. 48., S., 3-4, ss. 452-462.

pratik düzeyde de pekiştirilmesi gereğine işaret eder²⁹.

Orta ve Doğu Avrupa örnekleri, anayasa mahkemelerinin siyasetten arındırılmasının homojen ve doğrusal olmadığını, bunun yerine kurumlar arasında ve halk arasında ortaya çıkan mücadele ve denge arayışlarıyla şekillendiğini ortaya koyuyor. Bunun nedenleri arasında AB içinde yaşanan demokrasi krizi, popülist iktidar değişimleri, uluslararası ve ulusal sivil toplumun tepkileri, yargıç atamalarında kurulan kurumsal mekanizmaların etkisi ve uluslararası baskılar sayılabilir. Bununla birlikte Polonya ve Macaristan örnekleri, yargının bağımsızlığına ciddi darbeler indirirken Çek Cumhuriyeti ve Slovakya daha ılımlı ve kurumsal yaklaşımlarla dengeyi daha iyi sağlayabildi. Böylece siyasetten arındırmanın koşullara göre değişken ve bağlamsal olduğu ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Anayasa mahkemesi üyelik görevine atama sürecine yönelik yapısal çerçeve tavsiyemiz stratejik siyasallaştırma yaklaşımı ışığında, anayasa mahkemesi atamalarına yönelik alternatif bir öneri ortaya koymaktır. Bu çalışmada anayasa mahkemesi atama süreçlerinin depolitizasyonunun ve karma atama modellerinin işleyişine dair kapsamlı bir analiz yapılmıştır. Yaptığımız incelemeler, depolitizasyonun anayasa mahkemelerinin ideal işleyişini garanti etmediğini açıkça ortaya koymuştur. Şeffaflık ve iç yönetim süreçlerinin iyileştirilmesi gibi yöntemlerle depolitize edilmiş atama modellerinin güçlendirilmesi, sorunları tam anlamıyla çözmeyebilir; zira bu modellerin içsel zaafı yüzeysel düzenlemelerle ortadan kaldırılamaz. Bu bağlamda, meşruiyet sorunları, depolitize

29 Farkašová, S. (2022). "The Constitutional Reform of the Judicial Council in the Slovak Republic from the European Comparative Context", *Juridical Tribune - Review of Comparative and International Law*, Bucharest Academy of Economic Studies, C. 12., S. 2., ss. 142-152, 162, 172-173; Spáč, S., Šipulová, K., ve Urbániková, M. (2018). "Capturing the Judiciary from Inside: The Story of Judicial Self-Governance in Slovakia". *German Law Journal*, C. 19., S. 7., ss. 1741-1768.

edilmiş atama modellerini sürekli olarak sarsma potansiyeline sahiptir. Öte yandan saf karma atama modeline geri dönmek, her ne kadar ek denetimler getirilse de anayasa mahkemesinin verimli ve objektif bir şekilde çalışmasını garanti etme noktasında yetersiz kalmaktadır. Bu modelin etkinliği, ancak atamaların şans eseri birbirini desteklemesi durumunda sağlanabilir. Çoğu yargı sisteminde görülen politik atama yöntemlerinin de ciddi sorunlar barındırdığı göz önüne alındığında, karmaşık bir çözüm yolu gerekmektedir. Bu noktada, anayasa mahkemesi atama süreçlerini stratejik bir şekilde siyasallaştırma yaklaşımını öneriyoruz. Bu yaklaşımda, Avrupa'daki farklı ülkelerin deneyimlerinden faydalanılabilir. Depolitizasyona yönelik gelişen eğilimlere rağmen bu alanın büyük ölçüde ihmal edildiği görülmektedir. Sunduğumuz model, anayasa mahkemesi üyelerinin atanmasında siyasi partiler arasında orantılı bir temsil sağlayarak daha küçük ve bağımsız grupların da sürece dâhil edilmesini öngörmektedir. Bu düzenleme, aynı zamanda geçici hükûmet çoğunluklarının, ittifaklarının manipülasyonlarına karşı önemli bir koruma sunacaktır.

Bu fikrin temel esası, yasama organında temsil edilen siyasi partiler veya gruplar tarafından aday gösterilen üyelerle başlar. Aday gösterme, seçim sonuçlarına dayalı olarak orantılı bir biçimde dağıtılmalı, küçük siyasi aktörlerin katılımını temin etmek amacıyla uygun bir eşik mekanizması oluşturulmalıdır. Anayasa mahkemesi üyeliklerinin toplam sayısının yarısını aşmayacak şekilde, iktidar koalisyonunun parçası olan partiler ve/veya gruplar aday gösterebilecektir. Aynı zamanda, farklı siyasi partilerin eşit hak iddiaları söz konusu olduğunda, daha az adaylık gösteren partilere öncelik verilmesi gerektiğini savunmaktayız.

Bu tür bir modelin, Almanya ve Belçika örneklerinden ilham alınarak geliştirilmesi mümkündür. Ancak bu sistemlerin sağladığı esneklik ve uyum sağlama avantajlarına rağmen, bu tür düzenlemeler genellikle şeffaflık ve tutarlılıktan yok-

sundur. Ayrıca küçük ve yeni kurulan partilerin dışlanma riski taşıması, bu tür sistemlerin önemli dezavantajları arasında yer almaktadır. Bu nedenle temel bir sistemin resmîleştirilmesini, en azından çekirdek unsurlarının anayasal düzeyde benimsenmesini öneriyoruz. İktidar ve muhalefet koalisyonları ittifakları arasında adaylıkların paylaşılmasını temel alan bu model, anayasal yönetişimde çoğulculuğa dayalı demokrasiye dair geleneksel varsayımları sorgulayan çağdaş teorilerle uyumludur. Ağırlıklı çoğulculuk teorisi ve kapsayıcı çoğulculuk kavramları, anayasa mahkemesi atama sürecine dengeli adaylık haklarının entegre edilmesinin, anayasa mahkemesinin optimalitesini artırabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede önerilen model, anayasa mahkemesinin hem hukukun üstünlüğünü savunabilen hem de toplumsal farklılıkları dikkate alarak karar verebilen bir organ olarak işlev görmesini sağlayabilir. Uygulamada bu tür bir çözüm önerisi, özellikle istikrarsız parti sistemlerine ve düşük güvene sahip siyasi kültürlerle sahip ülkelerde, anayasa mahkemesinin bağımsızlığını ve objektifliğini artırmaya yönelik önemli bir adım olabilir.

Çalışmada, anayasa mahkemesinin yargısal tarafsızlık, toplumsal meşruiyet ve kurumsal bütünlüğünün güçlendirilmesi için önerilen orantılı adaylık mekanizmasının potansiyelleri ve sınırlamaları tartışılmıştır. İlk olarak anayasa mahkemesinde yargıç atamalarının orantılı olarak dağıtılması, iktidar ve muhalefet arasında dengeyi sağlayarak mahkemenin tarafsızlık ilkesine katkı sunabilir. Bu denge, anayasa mahkemesinin siyasi baskılardan bağımsız, objektif ve etkili kararlar almasını teşvik edebilir. Ayrıca adaylıkların geniş bir siyasi yelpazeden gelmesi, mahkemenin toplumsal ve siyasi meşruiyetini artırarak toplumun farklı kesimlerinin mahkemeye güven duymasını sağlayabilir. İkinci olarak orantılı adaylık mekanizması, anayasa mahkemesinin yalnızca siyaseten bağımsız olmasını değil, aynı zamanda toplumun çeşitli çıkarlarını dikkate alarak kararlar almasını da sağlamayı amaçlamaktadır. Bu, özellikle demokratik gerileme yaşayan ülkelerde, yasama

çoğunluğunun anayasa mahkemesi üzerindeki tahakkümünü engelleyen bir dengeleme mekanizması olarak işlev görebilir. Örneğin Macaristan, Polonya ve Gürcistan gibi örneklerde görülen demokratik gerileme karşısında orantılı adaylık sistemi, anayasa mahkemesinin politik etkilerden uzak, objektif bir şekilde çalışmasına olanak tanıyabilir.

Ancak bu önerilen düzenlemenin de sınırlamaları bulunmaktadır. Aday gösterme sürecinde siyasi partiler ve gruplar, liyakatten ziyade politik sadakati ön planda tutarak mahkemede partizan bir yapı oluşturabilirler. Bu da anayasa mahkemesinin kararlarını meşru görmeyen gruplar tarafından eleştirilmesine yol açabilir. Ayrıca doğrudan göreve geçişi öngören model, mahkemenin tarafsızlığını güvence altına almak için yeterli yapısal önlemleri sağlamayabilir çünkü siyasi partilerin etkisi ve aday gösterme süreçlerindeki dengesizlikler mahkemenin meşruiyetini zedeleyebilir. Sonuç olarak önerilen orantılı adaylık mekanizması, anayasa mahkemesinin tarafsızlığını ve toplumsal meşruiyetini artırmaya yönelik önemli bir potansiyel taşımaktadır. Ancak bunun tek başına anayasa mahkemelerinin siyaset dışı ve objektif kararlar almasını sağlamaya yeterli olup olmadığı, daha geniş yapısal reformlar ve dikkatli uygulama gerektiren bir meseledir.

Makalemizde, anayasa yargısının etkinliğini ve demokratik meşruiyetini sağlamaya yönelik önerilen atama süreci incelenmiştir. Orantılı temsil esasına dayalı yargıç atama sisteminin tek başına yeterli olmadığı, bunun yanı sıra mesleki yeterlilik, akademik liyakat ve etik uygunluk gibi asgari kriterlerin belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu nitelikler, yargısal yapının kalitesini korumak için şarttır. Ancak siyasal kutuplaşmayı önlemek için yalnızca bu kriterlerin belirlenmesi yeterli olmayabilir. Bu bağlamda, atama sürecine süper çoğunlukla onay mekanizmasının dâhil edilmesi hem partiler arası uzlaşmayı gerektirecek hem de aşırı ideolojik eğilimlerin yargıya sızmasını engelleyecektir. Bu yaklaşım, yargı bağımsızlığını ve toplumsal meşruiyeti artırmayı hedeflemektedir.

Ayrıca önerilen sistemin yargıç atama sürecinin aşırı siyasallaşmasını önlemek adına kapalı onay prosedürleri ve gizli oylama mekanizmaları önerilmektedir. Bu usuller, siyasal çoğulculuğu ve yargı bağımsızlığını koruma adına önemli bir strateji olarak değerlendirilmiştir. Açık oylama sistemlerinin partizan baskılar altında milletvekillerinin özgür iradelerini sınırlayabileceği ve bunun da yargıç atama sürecine olumsuz etkilerde bulunabileceği belirtilmiştir. Sonuç olarak anayasa mahkemesinin meşruiyeti yalnızca teknik ehliyetle değil, aynı zamanda bu sürecin kamusal algısındaki şeffaflık ve stratejik gizlilikle ilişkilidir. Bu gizlilik, yargıç atamalarının ideolojik etkilerden arındırılmasını sağlarken aynı zamanda demokratik hesap verebilirlik ilkeleriyle uyumlu bir şekilde çalışacaktır. Önerilen model, toplum nezdinde geniş bir kabul görme potansiyeline sahip olup anayasal normların ihlaline karşı daha güçlü bir direnç kapasitesi sağlayacaktır.

Anayasa yargısının etkinliği ve meşruiyeti, yargıç atama süreçlerinin doğru bir biçimde düzenlenmesiyle doğrudan ilişkilidir. Bu süreçlerin titizlikle tasarlanması, yalnızca anayasa mahkemelerinin bağımsızlığını güvence altına almakla kalmaz, aynı zamanda demokratik ilkelere uygun bir şekilde işleyişine katkı sağlar. Avrupa'daki anayasa mahkemelerinin farklı yapıları, atama prosedürlerinde çeşitli yenilikçi yaklaşımlar gerektirebilir. Bu bağlamda yargıç atamaları, yalnızca siyasi partiler arasında değil, aynı zamanda toplumsal temsili de göz önünde bulunduran bir sistemle şekillendirilmelidir. Önerilen atama modelinde siyasal partiler veya meclis içindeki temsili gruplar, her boş kadro için çoğulcu temsiliyeti esas alan şekilde birden fazla aday önermelidir. Bu adaylar, daha sonra uzlaşuya dayalı bir kurumsal mekanizma aracılığıyla değerlendirilmelidir. Nihai seçim yetkisi, cumhurbaşkanına bırakılmakla birlikte bu model, hem siyasal iradeyi sürece dâhil eder hem de tekil müdahaleyi sınırlandırarak denetim mekanizmaları oluşturur. Bu tür bir sistemin örneklerinden biri Slovakya'dır. Ancak her anayasal yapının kendine özgü

dinamikleri olduğundan bu model her ülke için uygun olmayabilir. Özellikle başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerine sahip ülkelerde, yürütme organının anayasa mahkemesi atamaları üzerindeki etkisi daha belirgin hâle gelebilir. Fransa örneğinde olduğu gibi, cumhurbaşkanlarının anayasa mahkemesi üyelerinin atamasında sahip oldukları yetkiler, yargı bağımsızlığını zedeleyebilir. Bu bağlamda cumhurbaşkanının bu sürece katılımı, sembolik ve törensel bir nitelikte sınırlandırılmalıdır. Aksi takdirde anayasa mahkemesinin siyasal eğilimlere göre şekillenmesi riski artar. Avrupa düzeyindeki insan hakları mekanizmaları da ulusal anayasa mahkemelerinin işleyişini dengeleyici bir rol üstlenmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Birliği Adalet Divanı gibi supranasyonal kurumların içtihatları, ulusal düzeydeki hak ihlalleri karşısında bir başvuru zemini sunmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal muhalefetin mobilizasyonuna olanak tanıyan bir normatif çerçeve oluşturur. Bu tür kararlar, her ne kadar ulusal mahkemelerce her zaman uygulanmasa da anayasal bilinç üretme, toplumsal direnç oluşturma ve uzun vadede kurumsal standartların şekillenmesinde dönüştürücü bir potansiyel taşır. Sonuç olarak anayasa mahkemesi atama süreçlerinin demokratik meşruiyeti sağlamak ve yargı bağımsızlığını güvence altına almak adına, geniş bir toplumsal temsili esas alan ve denetim mekanizmaları oluşturan bir sistem gereklidir. Bu tür süreçler, yalnızca yargının kalitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda anayasal yapının da sağlam temellere oturmasına katkı sağlar. Avrupa'daki farklı örnekler, her ülkenin özgün koşullarına göre şekillendirilebilecek çeşitli atama modellerinin mevcut olduğunu ve bunların yargı bağımsızlığını koruma adına önemli işlevler gördüğünü göstermektedir.

Anayasa yargısının kurumsal yapısında yargıç atama süreçleri hem yargı bağımsızlığı hem de demokratik meşruiyet açısından kritik bir rol oynamaktadır. Karar alma süreçlerinde tıkanmaları önlemek ve işlevselliği güvence altına almak

adına geliştirilen yapısal ve prosedürel modeller, her ne kadar farklı anayasal bağlamlarda çeşitli varyantlarla uygulanabilir olsa da temel hedef, siyasal temsil ile yargısal tarafsızlık arasında optimal bir denge kurabilmektir. Bu çerçevede tekil hâkim yapıları ve çoğunluk esasına dayalı karar alma mekanizmaları, anayasa mahkemelerinde blokaj riskini azaltmaya yönelik klasik yöntemler arasında yer almakta ancak bu tercih, siyasal temsilde eşitliği sağlamayı amaçlayan modellerle zaman zaman çelişmektedir. Portekiz gibi örneklerde görülen uzlaşıya dayalı karma modeller, siyasal fraksiyonlar arasında denge kurma açısından dikkate değer uygulamalardır. Bununla birlikte bu tür modellerin amacı yargıyı siyasetten bütünüyle izole etmek değil, siyasal meşruiyetten kopmadan işlevselliği sürdürülebilir kılacak bir yapı inşa etmektir. Atama süreçlerinde yaşanan kurumsal tıkanmaları aşmak adına geçici görevlendirme rejimleri, kıdem esaslı vekâlet sistemleri yahut objektif kriterlere dayalı rastlantısal atama modelleri gibi geçici çözümler önerilmekte; bu çözümler, anayasal boşlukların giderilmesine katkı sunmakta ve kurumsal sürekliliği teminat altına almaktadır. Ancak bu modellerin istismar edilme potansiyeli göz önünde bulundurularak anayasal rejimin siyasal yapısı ve kurumsal güven düzeyiyle uyumlu biçimde tasarlanması gerekmektedir. Özellikle demokratik normların zayıf olduğu ve siyasal kutuplaşmanın yüksek seyrettiği ülkelerde, bu mekanizmalar kısa vadede işlevselliği temin etse de uzun vadede meşruiyet krizlerine yol açabilecek riskler taşımaktadır. Anayasa mahkemelerine yargıç atanmasında izlenecek usul ve yöntemler, yalnızca teknik değil aynı zamanda derinlemesine siyasal bir tercih alanını yansıtmaktadır. Bu nedenle, atama rejiminin her ülkenin siyasal-toplumsal bağlamına özgü biçimde yapılandırılması, yargı bağımsızlığını ve anayasal dengeyi korumak bakımından elzemdir. Tek tip bir modelden ziyade, normatif ilkeler ışığında geliştirilecek esnek ve çoğulcu çözümler, anayasa yargısının etkinliğini ve kurumsal meşruiyetini güçlendirecek temel araçlardır.

Anayasa yargısında hâkim atama rejimlerinin yalnızca atama usulü ve aktörler bakımından değil, aynı zamanda zamanlama esasları açısından da yapısal önemde olduğu açıktır. Bu bağlamda zamanlamaya ilişkin belirsizliklerin ve keyfî müdahale imkânlarının anayasa mahkemelerinin kurumsal bütünlüğünü, siyasal tarafsızlığını ve işlevsel meşruiyetini tehdit eden başlıca risk alanları arasında yer aldığı söylenebilir. Bu çalışmada önerilen model, görev süresi sona eren üyelikler bakımından, aday belirleme yetkisinin boşluğun doğduğu andaki yasama çoğunluğuna ait olması gerektiği varsayımına dayanmakta ve böylelikle siyasal sistemin evrimsel dönüşümünü anayasal yargı bileşimine yansıtmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, temsili meşruiyeti korurken işlevselliği teminat altına alan bir orta yol olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte siyasal geçiş dönemleri, olağanüstü boşluklar veya anayasal belirsizliklerin ortaya çıktığı gri alanlar, normatif düzlemde tamamlayıcı düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Özellikle görev süresi dolan fakat yeni atama yapılamayan durumlarda, geçici atama mekanizmalarının ya da görev süresi dolan üyelerin belirli bir süre işlevlerini sürdürmelerine imkân tanıyan rejimlerin hayata geçirilmesi, anayasa mahkemesinin kurumsal sürekliliği ve karar yeter sayısının muhafazası bakımından işlevsel nitelik arz eder. Bu tür önlemler, sistemik kilitlenmelerin anayasal boşluklara dönüşmesini önleyebilecek geçici ama etkili çözümler sunmaktadır. Ayrıca, hükûmet koalisyonlarının, ittifaklarının yapısına bağlı olarak atama süreçlerinde doğabilecek dengesizlikler de dikkate alınmalı, özellikle “süper büyük koalisyonlar” gibi olağanüstü durumlara karşı normatif güvenlik bariyerleri oluşturulmalıdır. Zira bu tür koalisyonlar, modelin temel dengelerini zedeleyerek atama mekanizmalarının tarafsızlığını ve çeşitliliğini tehdit edebilir. Dolayısıyla anayasa yargısı alanında kalıcı ve meşru bir dengeyi sağlamak için atama zamanlamasına ilişkin normatif çerçevenin açık, bağlayıcı ve öngörülebilir şekilde tanımlanması gereklidir. Anayasa yargısı kadrolarının belirlenmesinde zamanlamaya ilişkin düzenlemeler, yalnızca

teknik birer detay değil; anayasal tasarım ilkeleri ve demokratik meşruiyet açısından hayati önemdedir. Bu nedenle, her anayasal sistemin kendine özgü siyasal-toplumsal bağlamına uygun biçimde hem olağan hem de olağandışı senaryolara cevap verebilecek çok katmanlı ve esnek mekanizmaların tesis edilmesi, anayasal yargının bütünlüğü ve sürekliliği için vazgeçilmezdir.

Anayasa yargısında atama rejimlerinin zamanlamasına ilişkin düzenlemeler, yalnızca teknik nitelikli bir idari husus olmaktan öte, yargı organının kurumsal sürekliliği, siyasal tarafsızlığı ve işlevsel meşruiyeti açısından yapısal sonuçlar doğuran anayasal tasarım tercihleri arasında yer almaktadır. Atama zamanına odaklanan bu çalışmada, görev süresi sona eren üyelikler bakımından aday gösterme yetkisinin boşluğun doğduğu andaki yasama çoğunluğuna tanınması esasına dayanan bir yaklaşım önerilmiştir. Bu yaklaşım, anayasa mahkemesinin bileşiminin siyasal sistemin evrimsel dönüşümünü yansıtacak şekilde şekillenmesini sağlayarak temsilî dengeyi korumayı amaçlamaktadır. Ancak siyasal gerçekliğin doğasında bulunan olağanüstü ve geçici durumlar, bu temel modelin ötesinde özel düzenlemeler gerektirebilir. Siyasal geçiş süreçleri, ani üyelik boşlukları veya yasama organının fiilen görevde olup hukuken yetkisiz hâle geldiği durumlar gibi gri alanlar, zamanlama rejimlerinde belirsizlik yaratmakta ve bu durumlar yargının siyasal manipülasyona açık hâle gelmesine yol açabilmektedir. Bu tür ihtimaller karşısında hem kurumsal sürekliliği sağlamak hem de anayasa mahkemesinin işlevsel kapasitesini korumak amacıyla, zaman temelli boşlukları öngören açık ve içtihadı, yargı pratiğine elverişli düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede, boşalan üyeliklerin kalan görev süresiyle sınırlı olarak ilk atamayı yapan siyasal yapı tarafından doldurulması esası benimsenmekte ancak ilgili siyasal yapının sona ermesi ya da dönüşmesi hâlinde yetkinin güncel yasama çoğunluğuna geçmesi öngörülmektedir.

Çalışma kapsamında ayrıca, süper büyük koalisyonların

ittifakların varlığı durumunda temel esasların nasıl modifiye edilebileceği üzerinde de durulmuştur. Geleneksel olarak karşıt kutuplarda konumlanmış siyasi aktörlerin birleşerek büyük çoğunluk oluşturduğu ittifaklar, muhalefetin atama süreçlerine katılımını bütünüyle etkisizleştirme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, atama haklarının orantılı şekilde meclisteki tüm siyasi aktörlere dağıtılması ve adayların, koalisyon, ittifak dışı partilerin asgari desteğini gerektiren onay mekanizmalarına tabi tutulması, siyasal ılımlılığı ve yargısal meşruiyeti pekiştirecektir. Bu tür istisnai durumların geçerliliği ise koalisyon, ittifak tanımı, büyüklük eşiği, zaman kısıtlamaları ve uyumsuzluk çözüm mekanizmaları gibi açık hukuki kriterlere bağlanmalıdır.

Son olarak anayasa yargısının meşruiyeti yalnızca siyasal temsile indirgenemez, aynı zamanda toplumsal çeşitliliğin kurumsal düzeyde temsili ile de doğrudan ilişkilidir. Siyasal veya bağımsız atama rejimlerinde bile belirli adaylara yönelik yapısal tercihler, farklı toplumsal grupların dışlanmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle, önerilen şablon içinde çeşitlilik temelli kota uygulamaları öngörülmesi, anayasa mahkemesinin toplumsal yansıma kapasitesini güçlendirecektir. Avrupa'daki örnekler göstermektedir ki cinsiyet temelli ya da mesleki çeşitliliğe yönelik kotalar, karar alma süreçlerinin hem niteliğini hem de kamusal kabul edilebilirliğini olumlu yönde etkilemektedir. Anayasal yargıda zamanlama esaslı bir atama rejimi tasarlarırken normatif açıklık ve öngörülebilirliğin yanında, siyasal dönüşüm süreçlerine uyum sağlayabilecek esneklik ve temsili çoğulculuğu güvence altına alabilecek düzeneklerin bir arada düşünülmesi gereklidir. Bu çalışma, söz konusu hedefler doğrultusunda zamanlamaya dayalı yapısal bir sistem önerisi sunarken olağanüstü durumlar ve çeşitlilik gerekliliklerine karşı duyarlı normatif varyasyonlar yoluyla anayasa mahkemesinin işlevsel, temsili ve siyasal meşruiyetini birlikte temin etmeyi amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- ANNUS, Taavi (2007). ““Courts as Political Institutions” In Political Questions in Constitutional Review: What is the Dividing Line between Interference with Policy-Making and Routine Constitutional Review?”, *Juridica International*, C. 13., ss. 22-30.
- BICKEL, Alexander (1986). *The Least Dangerous Branch: The Supreme Court at the Bar of Politics*, Yale University Press.
- BRINKS, Daniel ve BLASS, Abby (2017). “Rethinking Judicial Empowerment: The New Foundations of Constitutional Justice”, *International Journal of Constitutional Law*, C. 15., S. 2., ss. 296-331.
- CAPPELLETTI, Mauro ve GARRETT, Ronald (1971). *Judicial Review in the Contemporary World*, Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- CASTILLO-ORTIZ, Pablo (2020). “The Dilemmas of Constitutional Courts and the Case for a New Design of Kelsenian Institutions”, *Law and Philosophy*, C. 39., S. 5, ss. 617-655.
- CASTILLO-ORTIZ, Pablo (2019). “The Illiberal Abuse of Constitutional Courts in Europe”, *European Constitutional Law Review*, C. 15., ss. 48-72.
- CHOUDHRY, Sujit ve BASS, Katherine Glenn (2014). *Constitutional Courts after the Arab Spring: Appointment Mechanisms and Relative Judicial Independence*, International IDEA, (International Institute for Democracy and Electoral Assistance) Center for Constitutional Transitions at NYU Law.
- DE VISSER, Maartje (2023). Constitutional Courts Securing Their Legitimacy: An Institutional-Procedural Analysis, içinde Bogdandy, A. V. ve diğerleri (Eds.), *The Max Planck Handbooks in European Public Law: Volume IV: Constitutional Adjudication: Common Themes and Challenges*, Oxford University Press.
- DIXON, Rosalind (2023). *Responsive Judicial Review: Democracy and Dysfunction in the Modern Age*, Oxford University Press.

- DIXON, Rosalind (2023) "Responsive Judicial Review in Central & Eastern Europe", *Review of Central and East European Law*, C. 48., S. 3-4., ss. 375-402.
- EPSTEIN, Lee, GRENDSTAD, Gunnar, ŠADL, Urška ve WEINSHALL, Keren (Eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Judicial Behaviour*, Oxford University Press.
- EUROPEAN COMMISSION (2020). *2020 Rule of Law Report: The rule of Law Situation in the European Union*, Brussels: European Commission.
- FARKAŠOVÁ, Simona (2022). "The Constitutional Reform of the Judicial Council in the Slovak Republic from the European Comparative Context", *Bucharest Academy of Economic Studies Juridical Tribune - Review of Comparative and International Law*, C. 12., S. 2., ss. 142-176.
- GÁRDOS-OROSZ, Fruzsina (2024). *Constitutional Justice under Populism: The Transformation of Constitutional Jurisprudence in Hungary since 2010*, Wolters Kluwer/Akadémiai Kiadó.
- GARLICKI, Lech (2007). "Constitutional Courts Versus Supreme Courts", *International Journal of Constitutional Law*, C. 5., S. 1., ss. 44-68.
- GAROUPA, Nuno, GILI, Marian ve GÓMEZ POMAR, Fernando (2021). "Mixed Judicial Selection and Constitutional Review: Evidence from Spain", *European Constitutional Law Review*, C. 17., S. 2., ss. 287-313.
- GAROUPA, Nuno ve GINSBURG, Tom (2009). "Guarding the Guardians: Judicial Councils and Judicial Independence", *American Journal of Comparative Law*, C. 57., S. 1., ss.103-134.
- GAROUPA, Nuno, GOMEZ-POMAR, Fernando ve GREMBI, Veronica (2013). "Judging under Political Pressure: An Empirical Analysis of Constitutional Review Voting in the Spanish Constitutional Court", *The Journal of Law, Economics, and Organization*, C. 29., S. 3., ss. 513-534.
- GINSBURG, Tom (2003). *Judicial Review in New Democracies: Constitutional Courts in Asian Cases*, Cambridge: Cambridge University Press.

- GINSBURG, Tom (2002). "Economic Analysis and the Design of Constitutional Courts", *Theoretical Inquiries in Law*, C. 3., S. 1., ss. 49-85.
- GINSBURG, Tom (2001). "Economic Analysis and the Design of Constitutional Courts", *U Illinois Law and Economics Working Paper No. 00-25*, ss. 1-40.
- HABERMAS, Jürgen (1996). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*, Cambridge: MIT Press.
- HALMAI, Gábor (2024). "Rule of Law Backsliding and Memory Politics in Hungary" *European Constitutional Law Review*, C. 19., S. 4., ss. 602-622.
- HIRSCHL, Ran (2004). *Towards Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism*, Cambridge: Harvard University Press.
- ISSACHAROFF, Samuel ve DIXON, Rosalind (2016). "Living to Fight Another Day: Judicial Deferral in Defense of Democracy", *Wisconsin Law Review*, S. 4., ss. 683-731.
- KELEMEN, Katalin (2013). "Appointment of Constitutional Judges in a Comparative Perspective-With a Proposal for a New Model for Hungary", *Acta Juridica Hungarica*, C. 54., S. 1., ss. 5-23.
- KISCHEL, Uwe (2013). "Party, Pope, and Politics? The Election of German Constitutional Court Justices in Comparative Perspective", *International Journal of Constitutional Law*, C. 11., S. 4., ss. 962-980.
- KOMMERS, Donald ve MILLER, Russell (2012). *The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany* (3rd ed.), Durham: Duke University Press.
- KOSAŘ, David ve OUŘEDNÍČKOVÁ, Sarah (2023). "Responsive Judicial Review 'Light' in Central and Eastern Europe-A New Sheriff in Town?" *Review of Central and East European Law*, C. 48., S. 3-4, ss. 445-472.
- LANDAU, David ve DIXON, Rosalind (2020). "Abusive Judicial Review: Courts Against Democracy", *University of California Davis Law Review*, C. 53., S. 4., ss. 1313-1378.

- LANDAU, David (2013). "Abusive Constitutionalism", *UC Davis Law Review*, C. 47., S.1., ss. 189-260.
- LA PORTA, Rafael, LÓPEZ-DE-SILANES, Florencio, POP-ELCHES, Cristian ve SHLEIFER, Andrei (2004). "Judicial Checks and Balances", *Journal of Political Economy*, C. 112., S. 2., ss. 445-470.
- MROWICKI, Marcin (2024). *All Rise: Judicial Resistance in Poland*. International Center on Nonviolent Conflict.
- PÓCZA, Kálmán, DOBOS, Gábor ve GYULAI, Attila (2018). *The Hungarian Constitutional Court: A Constructive Partner in Constitutional Dialogue*, [https://ssrn.com/abstract= 3509893](https://ssrn.com/abstract=3509893), (Erişim Tarihi: 24/6/2025), ss. 1-51.
- SADURSKI, Wojciech (2008). *Rights Before Courts. A Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*, Dordrecht: Springer.
- SADURSKI, Wojciech (2019). *Poland's Constitutional Breakdown*, Oxford University Press.
- SETHI, Amal (2025). "Politicising Constitutional Court Appointments in Europe", *European Constitutional Law Review*, ss. 1-37.
- SHAPIRO, Martin (1981). *Courts: A Comparative and Political Analysis*, Chicago: University of Chicago Press.
- ŠIPULOVÁ, Katarína, SPÁČ, Samuel, KOSAŘ, David, PAPOUŠKOVÁ, Tereza ve DERKA, Viktor (2023). "Judicial Self-Governance Index: Towards Better Understanding of the Role of Judges in Governing the Judiciary", *Regulation & Governance*, C. 17., S. 1., ss. 22-42.
- STERNBERG, Sebastian, BROUARD, Sylvain ve HÖNNIGE, Christoph (2022). "The Legitimacy-Confering Capacity of Constitutional Courts: Evidence from a Comparative Survey Experiment", *European Journal of Political Research*, C. 61., ss. 973-974.
- STONE SWEET, Alec (2000). *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*, Oxford: Oxford University Press.

- TIEDE, Lydia Brashear (2024). "Selecting Judges" içinde Epstein, Lee, Gunnar, Šadl, Urška ve Weinshal, Keren (Eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Judicial Behaviour*, Oxford University Press.
- TRIDIMAS, George (2010). "Constitutional Judicial Review and Political Insurance", *European Journal of Law and Economics*, C. 29., ss. 81-101.
- VANBERG, Georg (2015). "Constitutional Courts in Comparative Perspective: A Theoretical Assessment", *Annual Review of Political Science*, C. 18., S. 1., ss. 167-185.
- VENICE COMMISSION (2010). *Report on The Independence of the Judicial System: Part I: The Independence of Judges* (CDL-AD (2010)004), Strasbourg: Council of Europe.
- VENICE COMMISSION (2007). *Vademecum on Constitutional Justice* (CDL-JU (2007)012), 11 May 2007. Strasbourg: Council of Europe.
- VENICE COMMISSION (2020). *Ukraine Urgent Opinion on the Reform of the Constitutional Court* (CDL-AD (2020)039), Strasbourg: Council of Europe.
- WIKIPEDIA, "Polish Constitutional Tribunal crisis 2015–ongoing", [https://en.wikipedia.org/wiki/Polish_Constitutional_Tribunal_crisis_\(2015_%E2%80%93_ongoing\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Polish_Constitutional_Tribunal_crisis_(2015_%E2%80%93_ongoing)) (Erişim Tarihi: 24/6/2025).
- WIKIPEDIA, "Judiciary of Poland" https://en.wikipedia.org/wiki/Judiciary_of_Poland (Erişim Tarihi: 24/6/2025).